

PONTICE

MAI — AUGUST 1940

ANUL II

Nr. 5 — 8

P O N T I C E

REVISTĂ LUNARĂ DE ARTĂ ȘI CULTURĂ DOBROGEANĂ

FONDATOR N. OTTESCU

COMITETUL DE CONDUCERE:

Al. Ghergel, D. Stoicescu, Valerian Petrescu,
C. D. Constantinescu - Mircești, Ion Lolu

Inscrisă în registrul de Publicațiuni Periodice al Tribunalului
Constanța Secția I-a, sub No. 14 din 10 Decembrie 1938

Redactor răspunzător : GEORGE DUMA

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA: Constanța Strada Dragoș Vodă No. 9

Abonamentul anual Lei 300

Pentru Instituții .. 1000

EXEMPLARUL 30 LEI

POEM DESPRE MOARTEA MĂICUȚELOR NOASTRE

*Când măicuțele se pregătesc să plece,
cearcăn vânăt pălpăe 'n odae.
Orele miroase - a cer și-a ploae,
liniștea genunchii și 'ncovoae
suspînând, cu - obrazul pal și rece,
când măicuțele se pregătesc să plece.*

*Tot mai stins li-e sufletu 'n odae.
Sufletul lor umbră de argint e...
Suflet alb, îți mai aduci aminte
cum ne-ai pus pe umeri aripi sfinte
aripi verzi și limpezi de văpae?...
Tot mai stins li-e sufletu 'n odae.*

*Pleacă lin, în taină și sfială.
Lângă patul lor, în nemișcare,
ung privim cum pleacă mâna care
ne-a 'nflorit pe tâmplele amare
sfânta mângăere de beteală...
Pleacă lin, în taină și sfială.*

*Stăm ca într'o mare rugăciune
Și privim cum pleacă ochii buni.
Ieri, ne-au pus azururi pe furtuni,
astăzi, pleacă ochii spre genuni,
ochii calzi se duc spre soare-apune...
Stăm ca într'o mare rugăciune.*

*Moartea se așează ca o brumă.
Pleoapa fuge, timpul rumeguș e.
Lacrimă, de ce te faci cenușe?
Mama bună iese 'ncet pe ușe,
să se facă iederă și humă...
Moartea se așează ca o brumă*

Și rămânem în genunchi în vechea seară,
căutând prin galbene tăceri
umbrele măicuțelor de ieri,
șoapta lor cu stinse mângâeri,
zâmbetul obrazului de ceară, —
în amara liniște de seară...

Și netrebnici în netrebnică viață,
vom uita, odată, vom uita
sfânta lor lumină care va
putrezi sub viermi, sub ploi, sub ceață,
Și vom râde, vom uita și vom cânta,
în netrebnică și putreda viață

RADU GYR

COLABORĂRI CULTURALE

La școala de iubire de țară, unde am deschis ochii minții și am început numaidecât să lucrăm pe anul 1905, îmbătați de toate numele mari ale trecutului, dar mai ales de neamul viu și de față în fiecare clipă împrejurul nostru, am învățat ceva nou, de care am rămas pentru totdeauna pătrunși. Înaintașii a-vuseseră menirea minunată să făurească o țară și un suflet, care s'o ție Aduseseră gânduri din altă parte și puseseră pământuri împreună, care trebuiau să le cheme și pe celelalte, încă neliberate, aceasta într'o luptă de o jumătate de secol, înăuntru și în afară. Primiseră și dăduseră lovituri. Noi înțelegeam să ne întoarcem la izvoarele cele vechi nu numai ca la niște mijloace cum făcuseră ei, dar ca la acelea ce erau în adevăr, niște scopuri; limbă, credință, datini. O nouă filologie și literatură, o altă istorie și cunoaștere a poporului își au începutul în acei ani. Alături de ele s'a înșirat pentru întâia oară, cu aceleași drepturi, geografia. S'a putut naște gândul unei noi traduceri a Bibliei. Puteam de atunci să ne cercetăm și pe noi în liniște, cum puteam să cercetăm cu aceiași liniște și popoarele dela hotare sau din mijlocul nostru. Țara și neamul se așeza pe temeliiile lor de totdeauna și dezvoltarea viitoare avea să se facă fără zguduiri. Puteam fi drepti cu noi și puteam fi drepti cu ceilalți,

Am socotit că dovada cea mai vorbitoare a acestei preferențe au fost în anii din urmă, multele drumuri dela noi la vecini și dela vecini la noi și mai ales multele scrieri care îi priveau. Legăturile dintre noi, cele de adinioară, ca și cele de astăzi, ședeau în această nouă lumină. Ele ajutau să ne înțelegem mai bine, luate din ferbințele ciocnirilor. Însemnau în același timp ceea ce e statornic între unii și alții, statornic și creator și trebuie de aceea căutat. Valurile care ne-au purtat, uneori, spre mări, dar de cele mai multe ori spre căderi, s'au astâmpărat. Înțelegem mai bine din nou, așa cum ne-au lăsat vremurile, și să ne întindem mâna pentru colaborările roditoare. Tot ce ar fi potrivit să ne desbina ar fi spre paguba tuturor. Ar fi ca o lăsare în voia aceluiași valuri, dintr'o orbire de o clipă, gata să ne scufunde pe toți în aceleași suferințe.

Am avut aceste gânduri la întâiul Congres de bizantinolo-

gie ținut la București. Veniseră ca să ia parte la lucrările lui, oameni de știință din toate părțile lumii, dar veniseră și cercetători din fostul Imperiu bizantin, care sunt țările balcanice de astăzi și câteva provincii din coasta lor, de uscat sau de apă. Se întorceau parcă după risipa cea mai nouă dela 1453, când umpluseră Italia și Europa și pregătiseră altă vreme, a Renașterii și a Reformei, ca să facă iară, printr'o laolaltă chibzuință, ceea ce se stricase. Ascultam din sală comunicările lor învățate și aveam această vedenie. Simțem în noi toți ceea ce sălășluia în adânc, pusese împărăția cea mare de Răsărit, drept roman și dreaptă credință și ne înrudea de aproape, cu voia sau fără voia noastră. Oamenii de știință pășeau înainte și arătau drumul. N'aveam de cât să-i ascultăm, ca să ne fie bine.

Mă întâmplasem în anii mai dincoace la Sofia, în căutarea unor căi care tocmai să facă ceva asemenea năzuințe. Sosisem într'o seară de vară. N'ași fi ținut minte că era într'o zi de 2 Iunie, fără ceea ce s'a întâmplat mai târziu. Muntele Vitoșa se albăstrea deasupra noastră într'un cer subțiat și fără ființă. Parcă el era cerul, care se lăsa pe pământ ca să se păstreze de teama nopții apropiate. În golul de dindărăt aveau să se avânte tinere stelele. Gazda mea, un mare scriitor și profesor universitar bulgar, care trebuia să mă aștepte la gară, nu se arătase. Il știam om cu mintea împărțită și mi-am căutat singur casa unde urma să trag. Nu l-am întâlnit de cât târziu noaptea. Era nemângâiat, dar nu pentru că nu fusese la gară, de care uitase. Se frământa tot că nu mă pofțise cu o zi înainte. Eu căutam să-l mângâi, că pentru câte aveam să vorbim și să vedem, o zi mai de vreme sau mai târziu, nu putea să ne păgubească nimic. „Bine, dar știi Dumneata ce înseamnă pentru noi 2 Iunie?” Eu m'am uitat neputincios la cei dimprejur. Era printre ei și Costov, dramaturgul și directorul Muzeului etnografic, pe care de atunci l-am pierdut, era Bojinov, marele caricaturist. Se uita la omul mic și îndesat, care se sbuciuma în fața noastră, și nu mă ajutau. Se vede că îl așteptau să vorbească. Trebuia să fie ceva deosebit,

— „Ziua de 2 Iunie, ar trebui să fie tot atât de mult a Bulgarilor, cât și a Românilor. Dumnevoastră ați uitat-o, iar noi ne-am închis cu timpul din ce în ce mai mult întrale noastre. Parcă din dușmănie a putut să iasă vreodată ceva bun! Vorbim cu toții, învățăm la școală de Imperiul dela 1100 și 1200 al lui Petre și Asan. L-am făcut împreună, Bulgarii și Românii, pe urmă și cu amintirea întâiului mare Imperiu al lui Simion, dar, de când n'am mai fost atât de bine, acest imperiu a început să fie privit la Miazănoapte de Dunăre tot mai mult ca român, iar la Miazăzi tot mai mult și acum în urmă chiar în întregime ca bulgar. Istoria nu se scrie singură, ci de istorici. Dar ce știm noi din acel timp fără cronici și de ce nu ne oprim la cei 70 ani de colaborare frățească între Români și Bulgari, petrecuți aproape sub ochii noștri și de când dovezile sunt pe toate drumurile, dela întâia carte în limba bulgară modernă, acel Kiriakodromion, tipărit de Mitropolitul nostru Sofronie Vracanski în România la 2806 și până la 2 Iunie 1876 când aici lângă Vrața, orașul ace-

luiș mitropolit și ca o închidere de cerc, s'a prăbușit lovit de un glonț în frunte furtunosul nostru poet și mucenic Hristu Botev? Dumnevoastră ați luat alte drumuri, iar nouă nu ne place să ne mai aducem aminte, pentrucă în tot acest timp n'am făcut de cât să căpătăm dela Români, daruli din care s'a urzit o țară, și n'am mai apucat să dăm nimic în schimb. Nici între oameni recunoștința nu leagă totdeauna; între State ea e de-a dreptul necunoscută.

Avem la biblioteca Națională un manuscris, pe care am să ți-l arăt mâine. E de mâna lui Zamfir Arbore și ne pare rău numai că e atât de scurt și oprit prea de vreme. Ați făcut acolo o Istorie a Bulgariei eroice între 1860 și 1878, pentru care, dacă ar fi numai ea, și ar trebui, noi cel puțin, scriitorii să vă preamărim. Nicăiri, nici în scrisul bulgăresc, eroii noștri cei mai scumpi, și pe care ziaristul român i-a cunoscut și i-a ajutat, nu sunt zugrăviți eu atâta putere și cu atâta omenie. Noi ar fi trebuit s'o traducem și s'o punem în mâna școlarilor și cititorilor noștri. Vremea aceea are să vie și ea. Bulgaria n'a știut nici aici să dea ceva care să laude și să facă iubită România în aceiași măsură în care scrierea lui Zamfir Arbore, ținută mereu sub lacăt la noi, laudă și face iubită patria lui Hagi Dumitru, a lui Caragea, Levsky și Botev. Păcat că biografia lui Botev a rămas despărțită de textul pe care-l avea și l-ar fi încheiat ca o apoteoză. Am scos pentru Dumneata din acel manuscris câteva câmpie dintr'o scrisoare trimisă lui Zamfir Arbore de ziaristul nostru Zaharia Stoianov, care a ajuns mai târziu Preșdinte al Sobraniei. Scrisoarea e din 1886. S'a tipărit în românește în ziarul „Telegraful“, care-l avea ca redactor pe Zamfir Arbore. Iată ce credeau atâția Bulgari a doua zi după războiul de libertate de sub Turci. În marea noastră statuie, ridicată în Piața Sobraniei Țarului Osvobotitel, Țarului Liberator, sunt în grupul care înconjură dedesubt calul împăratului, soldați Ruși și voluntari bulgari, dar lipsesc toți oamenii din scrisoarea lui Zaharia Stoianov, Kogălniceni și Brătienii, întâii și cu mult înainte la datorie. La aceasta m'am gândit când am transcris pentru Dumneata, pe sărite, câteva rânduri“.

Zise și-și căuta prin toate buzunarele, scoțând pe masă carnete, creioane, hârtii de tot felul, până descoperi într'o carte o foaie mare făcută în patru cu numele Bibiliotecii Naționale. Eram mișcat că se gândise la mine, cum eram mișcat și de vorbele lui. Vream să-l ajut să se așeze pe un scaun:

— „Lasă că nu sunt chiar atât de obosit, cum ai putea să judeci după ghetele mele. La restaurantul Balabanov oamenii sunt învățați cu mine. Scriitorii și artiștii alcătuiesc aici, la Sofia, o mare familie și fiecare familie își are ciudașenile și ciudații ei. Numai proștii se miră. Noroiul de pe picioarele mele e de pe muntele Veslez. Ar putea fi luat și așezat la icoană. De acolo viu. În fiecare an, la 2 Iunie, tot tineretul din Sofia face o excursie, care e un pelerinaj, până la muntele și la locul unde a căzut acum aproape 60 ani Hristu Botev. Am fost și eu cu studenții mei. N'am vrut să dau la nimeni până sus brațele de li-

liliac, pe care le-am luat cu mine și nu m'am uitat totdeauna unde calc. Nu m'am schimbat. Astăzi se umblă așa cum am fost acolo“.

Poate că era răgușit și bătrân glasul care a început deodată să cânte cântecul lui Botev, dar toți tovarășii noștri au intrat cu el în măsură. Alți oameni de afară, care treceau pela ferestre, s'au oprit și au cântat și ei. Părea că toată Sofia, Bulgaria întreagă, din Dunăre până în Balcani, cântă:

*Liniștit, Dunărea albă se vălurește, susură vesel,
Și Radețchi fudul plutește pe valul de aur,
Dar când se arată malul dela Cozludui
Pe vapor răsună o goarnă și se desfășoară un steag.*

Profesorul vorbi mai departe:

— Radețchi e vasul austriac, pe care au pus mâna cei 200 de cetățeni a-i lui Botev, îmbrăcați în grădinari și l-au silit să-i ducă dela Giurgiu până la satul dela noi, Cozludui. Satul în care am dat și eu pe urmele poetului, este locuit și astăzi, ca și în zilele lui, numai de Români. Românii îl ajutaseră dincolo de Dunăre și tot printre Români, prin satele lor care se întind până în jurul orașului Vrața, unde trebuia să i se încheie viața eroică, s'a strecurat în inima Bulgariei. M'am gândit astăzi la acest drum și la România, înaintea monumentului depe munte. Ar trebui să fii cu noi acolo. Ai fi fost în locul Românilor, cari, pe nedrept, n'au fost chemați și n'au venit niciodată. El ar fi înțeles și te-ar fi privit cu iubire. A trăit ani de zile în București, în Brăila, în Giurgiu, a scris și a visat în țara Dumneavoastră, care a fost a doua lui țară, și a lăsat în ea, ca să nu-i mai vadă niciodată, femeia și copilul.

Dar mă întind la vorbă și nu citesc ce a scris Zaharia Stoianov, încă atât de aproape de zilele, pentru noi legendare, când s'au întâmplat toate acestea: Nu există un singur Bulgar, mai mult sau mai puțin cult și patriot, care să nu fi călcat pământul liber al României și să nu se fi folosit de ospitalitatea frățescă a Românilor. Într'o epocă de o jumătate de secol, într'o epocă groaznic de neagră pentru noi privirea poporului bulgar a fost mereu ațintită asupra malului stâng al Dunării. Tot ce a fost onest și mare, tot ce avea vre-o inițiativă, tot ce n'a putut trăi și respira în Bulgaria robită, lucra și trăia în sfânta Românie.... Țara voastră a fost pentru noi farul luminat al libertății, speranța în viața nouă. Deși vasali puternicilor Sultani, Românii au îngăduit, ba chiar au patronat organizarea comitetelor revoluționare, au lăsat pe Rakovsky să-și rostescă vorbele de foc, au lăsat pe Liuben Caravelov să-și tipărească ziarele „Zvobodo“ și Nezavisimost, au lăsat pe neastâmpăratul Hristu Botev să ne trimeată Cuvântul emigranților bulgari, și să editeze apoi „Zname“. Pământul nostru a hrănit pe apostolii libertății bulgare, pe luptătorii uriași ai neatârării noastre, pe Levsky, Bencovsky, Hagi Dumitru, Caragea, adică întreaga pleiadă a martirilor noștri căzuți pe câmpul de luptă, morți în ștreang și prin temnițele turcești. România a fost a doua patrie pentru mii de noastre de martiri.

Și acum, uită-te te rog, bine la mine. Eu sunt membru al Academiei Bulgare, dar nu pot și nici nu vreau să uit că Academia noastră de astăzi este Societatea literară bulgară înființată de colegi de seamă, care-și ziceau la 1869 în 3 Decembrie, în cererea lăcută marelui român Mihail Kogălniceanu pe atunci Ministru de Interne: „Subsemnații cetățeni ai Brăilei“ Tenov alături de Bero și Drumev. Când, tot pe acea vreme se găseau acolo luceferii scrisului și acțiunii politice, cari au deșteptat și au înființat Bulgaria, Rakovsky cel vechiu, Liuben și Petcu Caravelov, Botev, Dobre Voinicov, întemeietorul teatrului Bulgar și toți ceilalți, mă întreb cine mai rămăsese acasă și ce ne-am fi făcut noi fără ei și fără România. Mă simt și eu puțin cetățean al acelei Brăile și cetățean al României. Și dacă țara mea, în potrivelile ei politice, în care nu mă pricep și nu vreau să mă amintesc, s'ar ridica vreodată, din orice pricină, împotriva României, mi-ași acoperi ochii, pentrucă mi s'ar părea că ea ar trebui să treacă peste cele mai mari umbre ale noastre, așezate la hotar, ca să împiedice grozăvia“.

Intre cei care ascultau pe cunoscutul meu se găsea și scriitorul Iordan Iovcov, tras de-o parte și tăcut, cum părea că-i era firea și-i era poate numai boala, care l-a răpus curând. A avut un zâmbet de înțelegere, și atunci m'am hotărât să dau în românește cartea lui de povestiri: „Nopti la Hanul din Antimovo“, ca o amintire a acelei zile de 2 Iunie și un semn al colaborărilor cu putință. A primit s'o illustreze Teodorescu-Sion și a ieșit unul din frumoasele noastre volume, atât prin cuprinsul puternic al unui scriitor care citea în original și prețuia pe Mihai Sadoveanu, cât și prin înfățișare tipografică. E ciudat în legătură cu rostul acestor cuvinte, că la 1932 criticul bulgar Vladimir Vasilev, rugat să scrie o prefață la această traducere, încheia astfel: „Această traducere, după „Mina de aur“ a lui Ștefan Costov, constituie un al doilea pas de adoptare reciprocă a valorilor culturale ale popoarelor român și bulgar, care se face dincolo de Dunăre. Vom ști să-l prețuim. Și de data aceasta *tot noi suntem cei îndatorați!*“

La o căutare mai de aproape, față de fiecare popor din jur și din Peninsula balcanică ne putem descoperi în cursul secolelor schimburi de înrâuriri și de servicii de viață, la fel cu acelea care leagă Bulgaria de noi, după mărturisiri care nici nu sunt ale noastre, ci ale celor mai buni dintre fii ei. Orice pas pripit al celor de azi poate deștepta o chemare la datorie și o împotrivire a umbrelor, vrednice încă să fie ascultate și ele, de vreme ce pe umerii și faptele lor se reazimă țările înșile, în care s'au zidit. Vremurile sunt cumplite, după scrisa cronicarului. Să ne păstrăm firea, pentrucă am fost înaintea lor și vom ști, prin cumintenie, să fim și după ele. Dacă ne vom slăbi unul pe altul, vor folosi alții, nu noi.

EMANOIL BUCUȚA

SONET

V I S U L

*Vis : dar ceresc, neprihănită clipă
De înălțare către zări senine.
Trecut, ce din adânc de nopți revine
Și zori de zi ce-abia se infiripă.*

*Nectar sorbit în somn din cupe pline,
Abia simțite tâlfâieri de-aripă,
Comori împărătești ce vin, risipă,
Grădini de mirt și cântece divine.*

*Un fulger din a gândului abise,
Fugară împlinire-a mii de vise
De doruri fără reazim și iubire.*

*Nălucă dintr-o lume de himere,
Mustrare, braț întins spre mângâiere,
Vis : freamăt de-amintiri și presimțire !...*

ALEX. GHERGHEL

C A P I D A V A

La cca. 20 km. dela Cernavoda în jos, spre Hârșova, la piciorul pantei ce coboară spre Dunăre și pe care e așezat actualul sat, ce până acum câțiva ani purta numele turcesc Calachioi—„satul cetății“, iar acum și-a reluat străvechiul lui nume dac Capidava—„satul dela cotitură“, probabil după cotul mare pe care îl face Dunărea în acest punct, se ridică un masiv stâncos cu o suprafață de aproape 4 hectare și înalt de cca. 15 m. dela nivelul apei, dominând astfel atât cursul fluviului, în sus și în jos, pe o distanță de cca. 15 km., cât și toată regiunea joasă „Balta“ de dincolo de fluviu până la malul muntean al Borcei.

Pe acest masiv se află ruinele cetății romane Capidava. Alegere minunată pentru acest scop atât prin înălțimea dominantă a masivului cât și printr'un important element de fortificație naturală: anume, masivul, în antichitate, după sondajii făcute, era înconjurat aproape în întregime de apă: numai spre Est avea legătură cu uscatul și pe aici ieșia și drumul din cetate.

Rostul așezării în acest punct a unei garnizoane militare era, în primul rând, paza hotarului dunărean, împotriva invaziilor din câmpia munteană și aceasta cu atât mai mult că lângă Capidava, când apele scad, Dunărea nu mai este navigabilă decât pe o lărgime de aproximativ 50 m., iar pe malul dobrogean apar stânci masive până la mijlocul fluviului. Poporul păstrează tradiția existenței unui pod în acest loc „Podul Fetii“. De fapt, dincolo, în „Baltă“, se pot urmări resturile unui drum vechi cu direcția spre Burdușani, construit din piatră calcaroasă coquiliferă care, măcinându-se și fiind mereu spălată de apă, a lăsat pe loc numai coquilile, din care cauză dâra aceasta coquiliferă se și numește azi de popor „meleiș“. E foarte probabil că acest drum exista și înainte de stăpânirea romană în Dobrogea, el făcând legătura teritoriilor dace din stânga și dreapta Dunării, unde Dacii erau tot ca la ei acasă ca și dincolo de fluviu. În special teritoriul Capidavens avea o populație dacă foarte deasă. După sfârșimarea regatului dac al lui Boerebista regiunea aceasta a format ea singură un mic regat separat, sub conducerea lui Dapix, desființat prin lupte de Romani. Prin urmare în afară de paza graniței în punctul acesta de foarte lesnicioasă trecere a Dunării, garnizoana romană mai avea sarcina și de a ține ordinea în mijlocul numeroasei populații dacice care trebuia

romanizată. Și cu atât mai mult cu cât Capidava, vechea capitală a regatului lui *Decebal*, era așezată la un nod de drumuri, drumul ce mergea de-a lungul Dunării, cel care venea de peste Dunăre și care, probabil, din Capidava mergea prin Băltăgești —Dorobanțul la Tomis (Constanța).— și în slârșit cel care mergea spre Ulmetum (Pantelimonul de azi)-Histria.

Această situație geografică a determinat nu numai întemeierea unei garnizoane militare, ci și dezvoltarea unei așezări civile destul de importante în vremea romană. Capidava și în această vreme, după cum ne arată isvoarele epigrafice, a fost reședința unui departament, „*territorium Capidavense*“. Urmele așezării civile se întind pe o suprafață cu mult mai mare decât cea ocupată de actualul sat.

Piatră funerară aparținând unei familii de Daci din Capidava

Până în prezent cercetările noastre nu s'au îndreptat către această așezare, ci numai spre cea militară ca fiind mai imediat fructuoase. Totuși în construcțiile acestora din vreme mai târzie au fost utilizate, date fiind împrejurările prezente, monumente de tot felul—arhitectonice, sculpturale, epigrafice—aduse din așezarea civilă a Capidavei, ba chiar și din satele învecinate. Din acestea se vede că elementul dac era foarte numeros în Capidava cât și în satele vecine dintre care unul își păstra chiar numele vechi dac—*vicus Scenopesis*—cu primarul său *Ebrenus*, iarăș un nume dac. Apoi iscoadele epigrafice ne arată pe acest element dac destul de rezistent romanizării. Chiar în vremea de cea mai mare înflorire a Romanismului, la Dunăre, adică epoca

Antoninilor, în special a lui M. Aureliu, Dacii din Capidava își păstrează încă numele lor strămoșese și uneori și anumite manifestări de viață intimă familială.

Piatră funerară a unei familii de Daci din Capidava

Majoritatea inscripțiilor descoperite până acum cuprind nume curat dace. În altele deși numele sunt romane, socotind după unele amănunte, oamenii cari le poartă sunt de origine dacă

desigur deveniți romani prin încetățenire și odată cu aceasta și prin nume. De pildă, într-o inscripție C. *Veturius Tertius*, întrebuintează pentru defuncta sa soție apelativul „desmordător” *domina Mamusa* — nume, cel din urmă, de origină dacă, ceea ce arată că în viața intimă familiară Dacii încă mai păstrau câte ceva din limba lor și după completa romanizare. Dar tot în legătură cu dacismul capidavens să ne oprim puțin la una din inscripțiile cu nume dace care-i de o importanță covârșitoare pentru lămurirea unor probleme din trecuta viață a neamului nostru.

Este o inscripție funerară pusă de *Zura* și *Tsiru* tatălui lor *Bassus* și fratelui lor *Tsinna*, toate nume dace. Important aici este ortografia numelor celor trei frați *Zura*, *Tsiru* și *Tsinna*. În alte inscripții le găsim ortografiate în *Sura*, *Ziru* sau *Situ* și *Zinna*. Această varietate în transcrierea acestor nume în limba latină însemnează că în ele era un sunet — cel dela început — specific dacic pentru care Romanii nu aveau un semn în alfabetul lor. Foarte probabil că acel sunet era acelaș care se păstrează și azi în Banat, Macedonia, în unele regiuni din Moldova și în general la populația din munți, adică sunetul „dz” ca în „brândză”, de pildă.

Inscripția noastră e importantă prin aceea că ea dă rădăcină definitiv o teorie a unor Slaviști, cari pe baza asemănării acestui sunet dac cu sunetul slav *c* au declarat unele numiri topice din Dacia ca numiri slave având să dovedească prin aceasta că Slavii pătrunseseră în Dacia înainte de cucerirea lor de Traian.

Așa e cazul cu *Dierna* (Orșova de azi) transcris de Romani în mod variat: *Dierna*, *Zierna*, *Tisierna* et .

Slaviștii pretind că acest nume nu e altul decât slavul *Cerna* numele și de azi al râului, care se varsă în Dunăre lângă vechea *Dierna* — și pe care sunet Romanii l-au transcris cum li s'a părut mai bine cu semnele alfabetice de care dispuneau; că, prin urmare Romanii, când au cucerit Dacia, au găsit acolo pe Slavi dela cari au păstrat, cum dealtfel făceau în general, numirile topice, alterându-le întrucâtva după mijloacele lor fonetice. Inscriptia dela *Capidava* dovedește precis că sunetul transcris așa cum este în numele *Dierna* era un sunet dac, și deci nu mai poate fi nici o îndoială asupra originii dace a acestui nume. Prin urmare nu poate fi vorba de o romanizare a unor numiri topice slave existente în Dacia înainte de cucerirea ei de Romani, ci numai de o slavizare, începând din sec. VI d. Cr., a numirilor topice Daco-Romane, fie prin traducere — cum e cazul cu *Vicus Petra* = *Camena*, de lângă *Hamangia*, fie prin înlocuiri cu numiri Slave pe bază de asemănări sonore întâmplătoare, ca *Tisierna* = *Cerna*, ceiace însemnează că la năvălirea Slavilor pe la începutul sec. VI populația Daco-Romană continua să locuiască vechiul ei teritoriu.

Alături de populația dacă a *Capidavei* descoperirile de până acum ne arată și o populație romană — firește nu venită chiar din Italia, cum dealtfel nu era nici posibil în vremea imperială și nici necesar, pentru că în această vreme romanismul activ nu se găsea în Roma sau Italia, ci în provinciile de graniță. Această

populație era formată din negustori, meșteșugari și agricultori veniți din provinciile mai vechi romanizate complet.

În afară de administrația locală comunală, în Capidava după cum se constată din inscripțiile descoperite până acum, mai erau și unele servicii în legătură cu administrația centrală.

Astfel, cum era și firesc dată fiind așezarea Capidavei la

Piatră funerară pusă de gotul Aurgais soției sale

un nod de drumuri, exista aici un serviciu poștal—*statio* probabil—și unul vamal.

Aceste servicii ca și agricultorii, meșteșugarii și negustorii, veniți din regiuni complet romanisate, sunt factorii care au contribuit la romanizarea populației dace băștinașe alături de armata staționată aici.

Prin secolul al III. când încep năvălirile barbare, dacă viața oficială este întreruptă din când în când, cea locală, a celor de jos, continuă să se manifeste fără întrerupere, firește, însă, în forme rurale și supusă pe nesimțite influențelor noi. Ea primește noi elemente, barbare, pe care le romanizează dar în același timp și ea începe să se transforme.

O inscripție funerară, din a două jumătate a sec. III-a de mare importanță ne vorbește de un got *Aurgais* care se stabilise la Capidava și se romanizase complet. Monumentul însă ne arată multă decădere. Tot așa, descoperirile din epoce mai târzii ne mărturisesc forme de viață mult inferioare. Dar tocmai prin aceasta se explică persistența elementului Daco-Roman în fața atâtor invazii, atâtor cuceritori: Formele inferioare persistă.

După cum am spus mai sus, săpăturile arheologice de până acum au avut ca obiect numai lagărul militar. Acesta, construit, probabil la începutul sec. II-a, a fost distrus și refăcut de mai multe ori. La început avea forma clasică a castrului roman, de formă dreptunghiulară cu patru porți—pe fiecare latură câte una—flancate de turnuri interioare, cu zidul înconjurător gros de cca. 1,10 m., având înăuntru acel val ce servea de drum de rond iar în afară două rânduri de șanțuri și valuri, după cum am constatat printr'o secțiune făcută în partea de Est. Pe la jumătatea sec. III-a castrul este distrus de Goți. Este refăcut după câțva timp, însă în altă formă cu caracter pronunțat defensiv. Zidul este gros de 2,60, înalt până la 9 m., cel puțin, și cu turnuri puternice ieșite în afară la colțuri și pe laturi.

Este deci o adevărată cetate. În prima jumătate a sec. IV, această cetate este distrusă și ea și refăcută în aceeași formă. Distrusă din nou, în ce vreme nu știm, cetatea nu e părăsită dar nici nu se mai reface întregă, ci numai un sfert din ea, în colțul dinspre Sud-Est. Această reducere, dealtfel, este în obiceiul general al Romanilor din această vreme târzie și corespunde și cu fărâmițarea marilor unități militare în unități mici.

Despre corpurile de trupă care au staționat în Capidava, până acum nu avem știri complete. Un fragment de cărămidă databilă pe la începutul sec. II, poartă ștampila *LEG. XI. C.L., leg (io) XI cl. (audia)*. Probabil că un detașament din această legiune e primul corp de trupă care a ocupat castrul dela Capidava și pe care poate chiar el l-a construit. O inscripție din sec. II pomenește un batalion de soldați auxiliari *Cohors I Germanorum*. În sfârșit pentru sec. IV *Notitia Dignitatum* numește în garnizoana Capidavei un *Cunens equitum solensium*.

Cercetările continuă cu mari speranțe: La Capidava avem de a face cu un mediu rural, cu un mare procent de Daci, supus unor puternice influențe de civilizație, deci se poate lămuri procesul complet al Romanizării.

Populația rurală e aceea care a continuat civilizația Romană împotriva tuturor invaziilor, deci se poate urmări tot procesul de transformare suferit de această populație până în vreme târzie.

Gr. Florescu

ZORI DE PRIMĂVARĂ

*Cu vălu-i roz pe ceruri azurii
A'ncremenit aerian migdalul,
Sinela golfului își frânge valul
Molatic peste scoici trandafirii.*

*E-atât de cald văzduhul, că nu știi
Ce proaspăt vis și-a limpezit cristalul:
Balcicul își descoperă tot malul
Și'n soare norii se topesc fășii.*

*Pe plaja potopită de lumină
Un turc bătrân vopsește un caic,
Pescari cârpesc năvod cu plasa fină.*

*Și piersicul, eri gol, e azi în floare,
Pe când – petală albă – tot mai mic
In zări, catarg cu pânze stă pe Mare*

Ion Pillat

I N G E M Ă N A R E

Marea s'a'ntins ca o cerească bae
In rada pontică; stihie lină,
Ascultă 'n ea cum, orgă în surdină,
Ii curge Dunărea prin măruntae.

Deodată-și rupe-otgoanele din mal
Și crește 'n hore de mâinii, cât munte;
Măcel de alge-i sângeră, de crunte;
Ne scui pă visul cu clăbuci de val.

O, furiile 'n crâncen dans pe mare,
Ce 'n clipe-o smulg din calmă maiestate,
Iubito, mult asemeni mării, poate
Furtuni și 'n ochi îți scapără, amnare;

Că văd grăunte—ascuns în fine cute
De scoici, prin ere, cum și-a scurs în ei
Tot viul, fulgerat cândva scânteii,
In hău de ape reci și neștiute.

AUREL DUMITRESCU

EȘARFE DE MĂTASE

TRADUCERI DIN POEZIA JAPONEZĂ

1

*Ce scump este Visul
In noaptea cu lună,
Când Marea e calmă
Și țărmul pustiu !...*

2

*Iată, corabia pornește,
Cu pânzele ridicate, grăbită :
Și fata hangiului,
Din prag, o salută...*

3

*Ce păcat că'n dimineața aceasta
Pânza nesfârșită de ceață
Imi ascunde silueta
Iubitului care pleacă!*

4

*Intr'o fugă-am venit pân' la mare
Ca să-l văd și să-mi iau rămas bun :
Dar, deodată, coșleșindu-mă plânsul,
Nici un cuvânt nu i-am spus.*

AL. T. STAMATIAD

ELEGIE PENTRU O FATĂ MOARTĂ

*Mi-i versu-acesta plin de amar suc,
Cum toamna de tristețea neștiută,
De când aleargă vremea tăvălug
Pe ochii tăi inchiși, pe gura mută.*

*Al morții grabnic seceriș a stins
Din trupu-ți zile, una câte una,
Și liniștea pe care te-ai întins
Ți-a veștejit peste dureri cununa.*

*Dintre poveri doar una ți-ai ales :
Să-ți crească mușchiul anilor pe piept,
C'ai spus mai înainte de cules :
„Aici, la voi, eu n'am să mai aștept“.*

*Veleatul ți-ai mutat la prag de stele,
In flori lumina, inima 'n uitare
Și-ai pus în deget cel dintre inele
Mai scump — o stea de vis nemuritoare*

*Cerul ce-ți stă acum un duh pe-aproape,
Ca primăverii brăele - azurii,
Ți-a stâmpărat pe veci, trudit, sub pleoape,
Orcanul lăcrimărilor de-aci.*

*Ci peste ochii-ți stinși, pe gura mută,
S'or vâlmăși, pustii, anii uitării,
Cum toamnelor tristețea neștiută,
Tot mai afund, în apele 'nserării...*

AUREL DUMITRESCU

UN CĂLĂTOR FRANCEZ LA MAREA NEAGRĂ IN ANUL 1802

Pamfil C. Georgian
Profesor la colegiul Național Sf Sava

În anul X al Calendarului revoluționar, — corespunzător anului 1802, — au apărut în Editura Dentu din Paris două volume cu note de călătorie ale lui *J. B. Lechevalier* — membru al societății de științe și arte din Paris, al Liceului din Caen și al Academiilor din Edimburg, Gotting, Cassel și Madrid. — sub titlul: *Voyage de la Propontide et du Pont Euxin*¹⁾, Lechevallier arată chiar în prefața acestei scrieri că ținuturile pe care le descrie au fost dăruite din plin de natură, fără însă ca stăpânitorii lor, cari sunt oameni de caracter, corecți, recunoscători, generoși, să cunoască legile fundamentale ale Economiei politice, prin care ar putea transforma Constantinopolul în metropola Europei și a Asiei. Principalul obiect al operei lui Lechevalier este Constantinopolul, pe care îl descrie cu lux de amănunte, în dorința de a-i face cunoscute toate laturile care îl așează în fruntea tuturor orașelor lumii. — Descrierea lui a fost făcută și sub influența Ambasadorului francez la Constantinopol, vestitul *Choiseuil Gouffier*, un mare pasionat pentru arte și științe. — Scrierea lui Lechevalier este împărțită în cinci părți:

1-a Cuprinde descrierea Propontidei, — cu șesul Brusiei din Bitinia și tabloul Helespontului (cap. I—VI);

2-a cuprinde descrierea Bosforului tracic (cap. I—XVI);

3-a cuprinde descrierea Constantinopolului (cap. I—XVI);

4-a cuprinde analizarea hărții Constantinopolului, monumentele moderne și descrierea lor pe baze de citate istorice luate din Gibbon, Cantemir și Delacroix (cap. I—XII);

5-a parte cuprinde observări geografice asupra Mării Negre, culese în cea mai mare parte din cercetările *Colonelului Lafitte*, un inginer distins, modest și blând, — care i-au fost comunicate lui Lechevalier de *Inginerul Monnier*, ajutorul pentru fortificațiuni militare al lui Lafitte și sub-director al fortificațiilor din Geneva. (Cap. I—VIII).

1) Ambele volume le am în Biblioteca mea.

Vom desprinde din opera lui Lechevalier numai cunoștințele care se referă la Marea Neagră românească. Aceste cunoștințe, deși nu aduc lucruri noi, totuși sunt însemnate pentru că ele arată gradul cunoștințelor istorico-geografice despre regiunile noastre acum aproape 140 de ani.

Din observările făcute de Lafitte și comunicate lui Lechevalier de Monnier și din studiile personale, autorul călătoriei dă o descriere topografică a coastelor Mării Negre.

Marea Neagră. — numită odinioară Pontul-Euxin. — se cuprinde între 41 și 46 grade latitudine septentrională și între 46 și 60 grade longitudine răsăriteană, socotind ca prim meridian cel ce trece prin Insula Fierului. Lungimea ei este dela apus către răsărit de 210 leghe marine, măsurate de pe coasta Rumeliei și până la gura râului Phasis din Georgia: lățimea Mării Negre, dela capul Baba din Anatolia și până la Kodjabey — din Oczakov. — este de 110 leghe marine.

În Marea Neagră se varsă cinci fluvii mari:

Dunărea, Nistru, Nipru, Donul și Cubanul și o mulțime altele mai mici, ca: Phasis, Batum, Kizil-Ermak, Saccaria etc.

Dunărea își are gurile ei aproape de coasta bulgărească. Malul drept al Dunării este mărginit de Munții Hemus, numiți de Turci: Balcani; malul stâng pare că este unit cu apele Nistrului și Niprului. Coasta Mării dela *Kara-Herman* până la Aktiar în Crimeea este groasă și greu de cunoscut.

Donul sau Tanais se varsă în M. de Azov, care comunică cu M. Neagră prin strâmtoarea *Zabache*.

Coasta Mării este prevăzută cu înălțimi mai mari sau mai mici de pe care se prăvălesc, prin văi înguste, ape repezi.

Acestea sunt toate cunoștințele topografice pe care le are Lechevalier despre Marea Neagră.

În capitolul IV al părții a V-a, Lechevalier descrie Coasta Mării din Crimeea până la Sud de Dunăre, coastă pe care se varsă Nipru, Nistru și Dunărea.

Nistru vine din Po'onia, udă Choczim, Benderul și se varsă în M. Neagră la 3 leghe mai sus de Akerman. (Cetatea Albă). Gura Nistrului este barată de un banc de nisip, care prezintă două deschizături, prin care se scurg apele. Deschizătura din dreapta se numește: *Trecătoarea Constantinopolului*, iar cea din stânga, mult mai îngustă, se numește *Trecătoarea Oczacovului*. Gura Nistrului se confundă cu lacul *Ovidovo*. Numele lacului amintește de autorul *Elegiilor pontice*. Lechevalier afirmă că „*moldoveni instruiți*” l-au asigurat că locuitorii de pe malul lacului păstrează amintirea ilustrului poet exilat, care a plâns pe malurile acestui lac.

În orașul Akerman nu pot ancora vase. Ele se opresc în larg la vreo șapte, opt-picioare de apă dedesubtul gurilor Nistrului. Șalupe și bărci duc grâne, lână, unt, piei, vinuri și lemne până la vasele ancorate și acolo le încarcă.

Dela Akerman până la *Kara-Hirman*, oraș așezat la sud de gurile Dunării, coasta este nisipoasă, joasă, favorabilă debarcării. Ici, colo, se văd pâlcuri de arbori și colibe de pescari.

Gurile Dunării, multe la număr, se numesc în general:

Boğas.

Gura *Sunné* (Sulina) este cea mai proprie navigației. Apa curge prin această gură cu o viteză de trei mii de „toises“ pe oră; albia Sulinei este de aproape 100 de „toises“ lărgime și de 25 de picioare adâncime. Două diguri care se prelungesc în mare, unul pe dreapta și altul pe stânga, apără de inundații. Cel de pe stânga este mai lung, ca cel din dreapta. Marea roade mai mult coasta în partea stângă; până acum însă n'a reușit să distrugă fortul unde a fost instalată o baterie în ultimul război ruso-turc.

Brațul Sulina are numai 20 de case, care nu sunt inundate, fiindcă sunt clădite cu trei picioare mai sus de cât nivelul apei. În Sulina este o moscheie și băi construite pe ruinele unui vechiu edificiu. Tot satul este așezat pe o platformă de nisip de cinci-șase „toise“ lărgime alături de care sunt mlaștini formate din apa inundațiilor.

Singura gură a Dunării pe care pot circula corăbiile este Sulina. Aceste corăbii sunt încărcate cu grâne, cu lemne din Valahia și cu multe alte mărfuri.

Kara-Hirman este un sat mare, așezat pe malul mării, la marginea unei ramuri din Munții Hemului, care mărginește malul drept al Dunării. Drept orice fortificație, *Kara-Hirmanul* are numai un castel pătrat, cu câte un turn rotund la fiecare colț. Fortificațiile sunt în ruină, fiindcă după ce le-au bombardat Rușii, nimeni nu s'a mai gândit să le repare. Rușii au dat foc și unei magazii așezată pe un cap spre sud, la o leghe mare de *Kara-Hirman*.

Magazia aceasta era făcută pentru a se depozita în ea grânele destinate pentru imbarcare. În 1787 autoritatea marelui Vizir și a Sultanului nu erau cunoscute la *Kara-Hirman* și nici în alte locuri din vecinătate. Un oarecare *Deli-Mehmet*, rezident la Keustenge, era șeful rebelilor din aceste ținuturi, nemulțumiți de vexațiunile Pașilor, cari, și ei erau de multe ori neascultători față de Sultan.

Dela *Kara-Hirman* până la Varna, Lechevalier nu mai citează de cât în treacăt localitățile: Keustenge (Constanța?), Mangalia (Mangalia), Cavarna și Balic, — fără să spună ceva despre ele.

În penultimul capitol al descrierii sale, Lechevalier arată câteva observări generale asupra Mării Negre.

Marea Neagră are avantajul de a avea pe toate coastele ei porturi și rade. Naufragiile numeroase se datoresc ignoranței și lipsei de experiență a marinarilor turci, cari n'au hărți și nici metode de navigat. Marinarii turci nu pot să dea nici o informație asupra așezării locurilor, asupra curenților, asupra coastelor sau a adâncimilor. Turcii n'au scris nimic în această privință și nici nu vor să învețe din practică. Vasele lor sunt rău construite și rău conduse.

Este de folos să se cunoască forța și direcția curenților născuți de cele cinci fluvii de seamă care se varsă în Marea

Neagră. Aceste fluvii aduc mari cantități de nisip, care se depun la gura golfurilor sau sunt duse de vânturi și transformate în dune. Coastele Mării Negre în general sunt argiloase, acoperite la suprafață de un strat de pământ negru, bun pentru cultura plantelor. Numai la gurile fluviilor sunt nisipuri; unele din aceste nisipuri sunt aduse de departe de apele curgătoare. Malurile mării sunt roase de valurile cele puternice, de vânturi, de curenți — astfel că aspectul coastelor se schimbă mereu.

Comerțul Mării Negre ar putea să fie mult mai folositor turcilor și națiunilor Europei, dacă ar fi făcut de marinari iscușiți și de negustori mai deștepți. — Navigația înceată scumpește mărfurile, iar neîndemânarea negustorilor, cari n'au magazii de mărfuri, mărește și mai mult prețurile. — De aceea Turcii preferă un comerț în stil mic și nimeni nu face nici o operă publică pentru folosul comerțului. — Drumurile cari leagă centrele maritime cu ținutul din interior sunt în stare rea și nici vehiculele nu sunt nici bune, nici suficiente.

Principalele mărfuri care se exportă din aceste ținuturi sunt: grânele, — rezervate de obicei pentru Constantinopol, — lână, lemne, piei, ceară, miere, cânepă. Mărfurile importate sunt: ștofele, cafeaua, zahărul, dantele de aur și argint. Ar trebui însă ca negustorii să fie protejați de guvernul turc, contra lăcomiei și vexațiunilor Pașilor și a altor funcționari subalterni. — Avantajios ar fi de asemenea ca negustorii de aici să ducă în Rusia și vin și alte câteva articole din Franța. Comerțul M. Negre este supus la vămi extraordinar de mari, stabilite arbitrar.

Din punct de vedere militar, Turcii pot să apere comerțul Mării Negre: printr'o marină superioară celei rusești, comandată de un șef experimentat și punând stăpânire, — îndată ce vor rupe legăturile cu Rușii, — pe Bosforul Cimerian sau strâmtoarea Zabache, pe Taman și ținutul vecin al Crimeei și pe Kilburu, pentru a închide gura Niprului.

* * *

Acestea sunt știrile în legătură cu partea Mării Negre care ne interesează pe noi, desprinse din scrierea lui Lechevalier.

Scopul acestei scrieri nu este atât cel științific, cât altul: Francezii, în acest timp, nu doriau să vadă pe Ruși întinzându-și puterea lor spre Constantinopol. Turcii nu însemnau prea mult, dar sprijinul Apusului îi punea la adăpostul pretențiunilor rusești.

Lechevalier scrie această călătorie a lui, în care se ocupă mai ales de Constantinopol, de apărarea lui militară, urmărind de sigur să atragă atențiunea Turcilor asupra pericolului rusesc. Descrierea coastelor turcești dela Varna în spre sud și a coastelor rusești din nordul Mării Negre a fost ținta lui de căpetenie. Acestea trebuiau cunoscute bine, fiindcă acțiunile militare aici aveau să se localizeze. Actualul mal românesc al Mării Negre, descris numai în treacăt, nu interesa prea mult. De aceea și greșelile geografice ale lui Lechevalier din care nu vom cita

de cât aceea că în Dobrogea, în dreptul aşezării *Kara-Hirman* se află o culme a munţilor Balcani.

În acest timp călătoriile apusenilor în Orientul Europei şi în special în Imperiul turcesc şi relaţiunile scrise, care se dau de cei ce le-au întreprins, sunt o dovadă a politicei externe a apusenilor îndreptată asupra chestiunii Orientale. Astfel, chiar în 1806, apărea la Paris o carte despre călătoria în Crimeea şi pe ţărmurile Mării Negre a lui **J. Reuilly** ¹⁾, — mult mai bine informată ca aceasta a lui Lechevalier, din care de asemenea se desprinde interesul ce-l purta apusul acestor regiuni, ameninţate de puterea rusească.

Pentru noi însă o concluzie: Coasta românească a M. Negre care acum o sută patruzeci de ani nu era prea cunoscută şi nici nu însemna prea mult pentru Lechevalier, reprezintă astăzi cea mai civilizată parte a ţărmului Mării. Este munca unui popor tihnit, a Românilor, stăpâni ai coastei acesteia din cele mai vechi timpuri; este legătura noastră cu Marea moşilor şi a strămoşilor, manifestată prin opere arhitectonice impresionante; este fixarea noastră în acest pământ pe care nu l-am cucerit dela nimeni, ci ne-a fost lăsat moştenire. În adevăr, numai un popor ca al nostru, care niciodată n'a purtat nici un război de cucerire, dar a purtat nenumărate pentru apărarea moşiei lui, — numai un asemenea popor putea să creze la malul mării lui civilizaţia despre care astăzi s'a dus vestea.

P. CIOMU

1) Cartea o am în Biblioteca mea.

BALCIC

*Scumpă Regină depun lângă inima
Ta, flori nemuritoare aduse din grădinele
copilăriei Tale de la Sf. Antonie-Malta,
pe care atât de mult le-ai iubit și le-ai
cântat.*

(Cuvinte de pe o jerbă de flori,
la un Potir de aur).

După ce ai străpuns cîmpia Bărăganului cu un tren rapid, într'o zi însorită, locomotiva își micșorează înariparea roților și intră triumfal sub o boltă de horbotă, plutitoare 'n spațiu, țesută ca de un gigant din alte vremuri străvechi, oprindu-se curând într'o stație mică. Călătorul strein, cu elanul său spre evadări albastre, citește o clipită în pauza trenului un nume de gară atât de cunoscut: Cerna-Vodă.

Se află acum la porțile orientului țării.

Ochiul său iscoditor, cu privirea încordată, caută să străbată zările cînd gara a rămas în urmă și scrutează doar să găsească vreun vestigiu al unor vremuri apuse, care s'au profilat pe aici. În zadar se străduiește să întilnească ceva, o evocare în piatră, de templu sau de un vicus roman. Pretutindeni stăpînește procesul risipirii de veacuri a mărețiilor, în colbul lutului și al uitării. Intuiția sa adunată de prin cărți, îi va reaminti însă că sub așezarea orașului de azi, cu casele lui modeste, a înflorit cîndva în negura timpurilor, o cetate romană de vigilă pe Istru: Axiopolis.

Trenul îl duce în grabă și mereu înainte, pe o linie dreaptă și pînă să se reculeagă din noianul istoriei, a și descins la Tomis.

Marea albastră, cu sclipiri de smaragd, de argint și cu tălăzuirii de visuri, îl primește calmă, senină și cu irizări de crepuscul sau cu brațe de spume, ușoare, și cu fluturări de năframe albe, în larg, care se topesc la țarm.

Ambianța de - aici e plină de soare, de evadare și de culoare.

Dar, marea la Constanța aparține mai puțin privitorului de pe țarm, decît aceea, de pildă, dela Capul Caliacra, Balçic sau Ecrene.

E impresionantă privită la Tomis, dar e unică și grandioasă de pe faleza cea mai înaltă a litoralului și par'că mult mai albastră la Ecrene și Balciu. E o problemă desigur de miraj, la care lumina și locul de unde o admiri participă hotărîtor.

Călătorul, însă, va rămîne cu el singur în cînd de armonia frumuseților răspîndite, cu o mare dărnicie în acel cuib de rai, care se cheamă Balciu.

Deoparte a lui, înălțări albe ca de zăpadă, sălașuri de îngeri și zîne, — dealuri pitorești coborîte de sus, la vrerea pulberii așezată în coame și falduri, care se prelungesc în altele mai escarpate, ce se modulează dealungul țarmului spre Valea Batovei, pînă ce se săvîrșesc într'un larg podiș. —

La sînul lor apar grămădite în estrade și amvonuri, vilele albe construite într'un alean, cochete și nobile, contrastînd cu așezările vechi, patriarhale ale vieții orientale găsită aici. Ici, colo, vreun minaret amintește împăcarea de sine și înfrățirea versetului cu nemărginirea.

Dacă sosești aici pe vreme de seară, Balciul e o revelație dintr'un psalm biblic, cu lumini pîlpîitoare de candelă, care licăresc acolo, jos, în taina Dumnezeirii. Șoseaua coboară alături de o vastă prăpastie și te lasă ușor, pe nesimțite, într'un furnicar de oameni.

Priveliștea, de acum, e plină de animație și tremur, în timp ce religiozitatea Balciului a rămas sus, sus de tot agățată pe vîrfuri de lut.

Dar, a doua zi, marea și soarele te cheamă spre larg să plutești pe unde, odată cu înaripări de zefir sau sboruri de albatroși. Sineala albastră e unică și tremură în ea tot văzduhul. În pînzele lui Florian doar de găsești aceste frumuseți, așternute cu adevăr și cu un mare dar.

Gîndul te mîină îndată spre paradis, spre o grădină a Esperidelor și marea îți desvăluie undeva un refugiu verde de arbori, în amfiteatru. Balciul e o minune privit de pe mare, dar cînd undele te poartă spre Cuibul Reginei, apele devin și mai albastre, iar soarele zîmbește din corole de roze, din potire de crini și din toată fantezia exotică. Ghirlande de purpură, lujere cu flori mici și multicolore petrecute pe sub arcade, împodobesc deopotrivă portaluri, vase romane adunate de pe tot cuprinsul Dobrogei, scări de piatră care se pierd în boschete. Palatul Tenha Invah, de o arhitectonică numai în piatră, orientală, e alcătuit din mai multe corpuri, fiecare cu înfățișare de măreție regală.

Intr'un loc mai retras, în perspectiva unor pergole, apare într'un cadru arborescent, tăcut și pios: *Stella Maris*. Mausoleu sfînt pentru țară, căci aci se păstrează într'un potir de aur, inima celei mai mari Regine a noastre.

Mică, discretă, e ca și o bisericuță a lui Galaction, dintre răzoare.

Peste tot numai flori, iar pe o latură regulată a parcului, de o parte și de alta a amforelor și a vaselor romane înșiruite pe o aleie, se răsflă la soare, pașiști cu zinnia, cu lălele înalte,

din cele mai exotice, în mijlocul cărora predomină culoarea violetului cardinal.

În tot locul împrăștiate cu bogăție, asfodele, iris pummila, bujori sălbateci și toată flora horticolă a orientului.

La poalele unei superbe cascade, la umbra gigantică a unui plop aquatic, aplecat înspre mare, vei găsi călător nostalgic, urmele pașilor măreți ai Reginei, care, adineaori s'a ridicat dintr'un fotoliu de piatră și s'a risipit între flori, pe alei, profilându-se ca o zîină printre colonade.

Inchizi ochii ca în vis și-i deschizi și te întrebi dacă totul nu-i o himeră născută din ape, în taină de șoapte și murmur de isvoare.

Cînd marea apoi se transformă în ametist și soarele moare undeva pe un pisc, dintr'un minaret, în Balcic, un muedin dă svon de pastorală :

„Allah-echber!

„Eșhedu-enlea-ilahe il lelah!

„Eșhedu enne Mohamedun resulullah!

„Aiiia lessalah, aiiia lessalah!

„Aiiia lelfelah, aiiia lelfelah!

„Allah-echber . . . Allah echber lea!

„Ilahe, illea Allah!

„Dumnezeu e mare!

„Cred că există un singur Dumnezeu!

„Cred că Mohamed este profetul lui!

„Veniți pentru rugăciune!

„Veniți a scăpa de păcate!

„Dumnezeu e mare; nu există alți Dumnezei

„Decît un singur Allah!

Valerian Petrescu

Casim

Iulie 1040

DOBROGEA ȘI ACTIVITATEA ARHEOLOGICĂ DIN ULTIMUL DECENIU

1930 - 1940

De câte ori se vorbește sau se scrie despre Dobrogea, și în deosebi despre trecutul ei, cel depărtat, pierdut în negura anilor — se obișnuște să se releve bogăția neîntrecută în reminiscențe istorice a acestui vechi pământ românesc dintre Dunăre și Mare. Trecutul păstrat în grăitoare cioburi și frânturi, în ziduri de cetăți peste care uitarea, odată cu pământul, se așternuse, trezește emoții puternice în sufletul fiecăruia. Și nu poate fi altfel. „Nu se poate—spunea într-o conferință la Radio d-l prof. Constantin C. Giurescu—să nu fii adânc impresionat când stai în fața acestor urme ale trecutului; eu unul mărturisesc emoția mea, când am privit impunătoarele ziduri ale cetății Troesmis date la iveală prin săpăturile din anul acesta, 1939. Sunt zidurile făcute de soldații Legiunii V Macedonice, care și-a avut castrul aci, înainte de a fi mutați la Turda, în Ardeal; pe un chiup uriaș de pământ se mai păstra întreagă, după o mie și atâtea sute de ani, cărămida cu pecetea Legiunii...” Se vede aici, în aceste mărturii de mișcătoare dragoste pentru îndepărtatul timp trecut, o precisă mărinimie și o superbă conștiință națională cu privire la vestigiile pe care romanitatea le-a lăsat ca pe niște documente prețioase și pururi vii în sufletele urmașe.

Dar nu numai romanitatea și-a imprimat, cu o pecete care nu se șterge, în Dobrogea, felul de viață, ci mai înaintea ei și — apoi — împreună cu ea coloniile grece de pe țărmul Pontului Euxin au lăsat aici urme adânci de civilizație și cultură. Dacă scrutăm trecutul dinaintea acestora, dăm de acele vremuri pre — și protoistorice, când pământul dobrogean, departe de a fi pustiu, prin așezările destul de numeroase pe care arheologia preistorică le dă mereu la iveală, vădește mulțimea celor ce-i locuiau întinsul și formele de civilizație înaintată la care ajunseseră.

E îndreptățită, prin urmare, mândria serioasă cu care urmașii, de câte ori vorbesc sau scriu despre predecesorii lor pe aceste meleaguri, țin să afirmе, la fiecare început, bogăția de trecut istoric, temelul durabil al scării noastre de evoluție. Faptul se cuvine să ne bucure și să ne întărească pe toți cu egală putere, printr-o același conștiință de neam îndelung existent, fiindcă că dovadă, acelor defăimători care ne orînduesc printre popoarele fără istoric, că dănuim pe pământul acesta, atât de disputat, din neolitic — fără întrerupere — pînă azi.

Alături de aserțiunea cu privire la bogăția dobrogeană în monumente amintitoare de trecut, se obișnuiește deasemeni să fie amintită figura marelui arheolog V. Pîrvan, care, pentru Dobrogea, a însemnat tot atât de mult, cît întregul fapt al reanexării Dobrogei. Aceasta, fiindcă el a fost maestrul — creator de drumuri în istorie, pentru toată antichitatea greco-romană, pentru epoca bizantină, cum și pentru timpurile dinaintea celor istorice, și a dat noi posibilități de înțelegere a acestor timpuri. Toată activitatea arheologică de azi nu este decît fructul pomului plantat și îngrijit de el. Știința românească a pierdut prin moartea lui, în 1917, pe cel mai reprezentativ dintre discipulii săi. Cercetătorii însă instruiți de el i-au continuat opera, scoțind neîncetat la lumină așezări și monumente antice care largesc câmpul de cunoștințe avute până acum într'o așa măsură, că suntem astăzi pe o cale mult mai sigură către inima unor probleme nerezolvate, din lipsă de mărturii, pînă mai ieri.

Aceste cercetări arheologice, fie în domeniul preistoric, fie în cel greco-roman, au fost aplicate și în locuri în care sapa arheologului a mai pătruns, și în locuri unde, pentru întia oară, după secole de întuneric, ieșeau în lumină vestigii străbune. Astfel, în afară de vechile șantiere (Histria, Tomis, Callatis, Dionysopolis, Capidava, Adamclissi), arheologii noștri și-au îndreptat atenția asupra unor noi zone și așezări ce se cereau cercetate, precum : *Enisala, Dinogetia, Troesmis, Arrubium, Abrittus*. Sporirea numărului de cetăți și așezări romane, din cuprinsul Dobrogei, supuse — în ultimul timp — săpăturilor arheologice se datorește sprijinului acordat de oficialitatea celor două ținuturi vecine, Ținutul Dunării de Jos și Ținutul Mării, reprezentate prin foștii Rezi-denți Regali, C. C. Giurescu și N. Ottescu. Datorită acestui sprijin, activitatea arheologică din Dobrogea a simțit din nou interesul și atenția cu care de cîtva timp nu mai fusese înconjurată.

Înainte de a însemna aici săpăturile realizate în aceste noi șantiere de lucru, să le privim pe cele vechi. Pentru aceasta, vor fi prezentate, în rîndurile următoare, diferitele localități dobrogene cu trecut arheologic.

Histria. Sub conducerea d-lui Scarlat Lambrino, profesor de istorie antică la Universitatea bucureșteană, cetatea miletiană Histria, situată pe malul lacului Sinoe, a continuat să fie obiectul unei atențiuni deosebite, prin faptul că noi monumente, epigrafice și sculpturale și o ceramică foarte bogată au contribuit la completarea unor date din istoria faptelor Dobrogei. Așa, prin descoperirea decretului dat de cetatea Histriei lui Agathocles, unul dintre cetățenii ei, se umple o lacună : se lămuresc evenimentele petrecute în perioada de timp dintre Dromichaites, dușmanul lui Lysimachos, și Burebista, contemporanul lui Caesar. Aflăm, din acest decret, despre luptele defensive ale cetățitorilor grece de pe litoral, Histria desigur participând, față de conducătorul trac *Zoltes*, care tindea să alcătuiască o nouă formație unitară tracică. Spre a se apăra de prădăciunile acestuia, Grecii invocă ajutorul unui puternic rege de peste Dunăre, *Rhemaxos*, de națiune get după credința și argumentele d-lui S. Lambrino, unul din urmașii lui Dromichaites. În urma acestei descoperiri de o importanță așa de mare, s'a limpezit o parte din istoria getică : imperiul lui Rhemaxos, sub autoritatea căruia apare provincia din dreapta Dunării, accentuează și mai mult organizarea statornică și continuă a puterii Getilor întîlnită sub mărețul imperiu al lui Burebista. E vorba deci de un lanț neîntreput de înaltă stăpînire a acestor pămînturi pe un spațiu de timp care începe dinainte de Dromichaites și ține pînă la căderea sub dominația romană.

Alte săpături, care au dat în vileag în afară de numeroase și pline de preț monumente și interesante obiecte ceramice, au precizat anumite particularități topografice ale cetății: s'a văzut astfel că *via principalis* nu mergea, pornind dela poartă, pînă la marginea dinspre lac a cetății, ci era pe neașteptate întreruptă de niște construcțiuni situate pe străzile laterale; au fost explortate apoi numeroasele clădiri din regiunea băilor romane, băi care se prezintă astăzi așa cum erau în vechime, cu podele de mozaic multicolor, în diferite figurații. Trei camere din terme, dintre care una păstrată în întregime, pot fi văzute în minunata lor realizare, îndreptățind compararea cetății cu Pompei. Felurite și frumoase vase grecești pictate, statui și reliefuri, o serie de monumente epigrafice și arhitecturale, toate vădind ritmul de viață înaintată din această colonie a Miletului, se află dispuse în micul muzeu local construit în vecinătatea zidului cetății.

Tomis. La începutul acestui deceniu, în 1931, Constanța a oferit lumii preocupate de cercetările arheologice, cel mai frumos monument de artă funerară pe care l-a dat Sud-Estul european și, odată cu el, o enigmă, pentru deslegarea căreia și-au dat silința și contribuția un număr apreciabil de cercetători, printre cari trebuiesc subliniați: Const. Brătescu, săpătorul și înfiul prezentator al acestui monument, I. Popescu - Spineni, Radu Vulpe, Carol Blum, Emil Coliu. Este vorba de așa numitul *Sarcofag cu simboluri*, care constituie piesa principală din tot materialul arheologic strîns de Muzeul Regional al Dobrogei, fiind un document artistic de reală distincțiune și importanță, atât prin forma capacului său ornat cu acroterii, cît și prin figurile simbolice reprezentate. După simboluri sarcofagul a fost atribuit rînd pe rînd unui măcelar, unui *triumvir capitalis* (în speța lui Ovidiu, poetul roman care a trăit și a murit la Tomi, în anul 17 d. Cr.), unui adorator al divinității frigiene *Men-Atys*. La soluționarea definitivă și satisfăcătoare a enigmei puse de marele sarcofag tomitan încă nu s'a ajuns.

Am amintit, în rîndurile de mai sus, de Muzeul Regional al Dobrogei. Acest muzeu a rezultat, în primul rînd, din dragostea arzătoare pentru trecutul dobrogean a unuia dintre fiii săi cei mai de seamă, profesorul Const. Brătescu dela Universitatea din București, și în al doilea rînd cu sprijinul oficialității constănțene și al colaboratorilor săi, care n'au precupețit banii și munca pentru înfăptuirea acestei instituții de cultură, pe țărmul bătrînei Măr Negre. Astăzi, acest muzeu se află instalat într'o clădire special amenajată, anexa Cazinoului Municipal, pe bulevardul străjuit de două bronzuri: Eminescu și Carmen-Sylva. Au fost adunate în acest muzeu piese arheologice din aproape tot cuprinsul Dobrogei, dispuse în următoarele trei secțiuni: Tomi și împrejurimile, Capidava și Durostorum. Pentru călăuzirea vizitatorilor în acest muzeu, semnatarul acestor rînduri a publicat un ghid în „Analele Dobrogei“ (XVIII 1937).

Cu oameni puși la dispoziția Muzeului Regional al Dobrogei de către Municipalitate, am explorat două construcțiuni ale cetății antice: turnul — probabil — din spatele Prefecturii și parte din basilica de pe locul viran din str. D. A. Sturdza. Amîndouă aceste monumente s'ar cuveni să fie păstrate, bine știut că puține lucruri din vechiul Tomi au mai fost scoase de sub pămîntul pe care se clădește cu o rapiditate barbară și neatentă.

Callatis. Ca și la Constanța, ruinile Callatidei se află sub modestele clădiri ale Mangaliei de azi. Fără să mai vorbim de trecutul nu prea depărtat, cînd asemenea construcțiuni utilizau piatra și marmora vechei cetăți

dorice, trebuie să amintim lipsa protecției față de tot ceea ce s'a păstrat pînă azi.

Săpăturile arheologice, părăsite aici din 1927, au fost reincepute, de d-nii Radu Vulpe și Vladimir Dumitrescu, în 1931, care au scos în lumină parte din zidul de apărare al cetății, pe o lungime de 80 m., și două turnuri, dintre cari unul de impresionantă dimensiuni, aparținînd epocii romane tîrzii, după Constantin cel Mare. Tot acești arheologi au executat săpături și la moșila din mijlocul orașului, care — pînă la aceste săpături — era greșit considerată ca amfiteatru sau ca fortăreață. Bogată în resturi ceramice, în deosebi fragmente de statuete și statuete de pămînt ars, ea a fost asemuită cu acele *Monte Testaccio* dela Roma sau cu *Măgura dela Tarsos* în Cilicia.

În vara aceluiaș an, tot materialul arheologic rezultat din săpăturile făcute atunci, la care s'au adăugat diferitele monumente descoperite mai înainte, a fost depozitat în localul fostei Biserici Ortodoxe hărăzit a fi *Muzeul Mangaliei*.

D-l prof. Th. Sauciuc - Săveanu, care încă dinainte de război începuse, împreună cu prof. O. Taftali, săpături arheologice în acest oraș, a continuat să desvolte și în acest deceniu o activitate extrem de prețioasă. Săpînd în centrul cetății, a dat luminei edificii importante. A explorat deasemeni latura de Sud a zidurilor acropolei, între Primărie și port, stabilind în chip definitiv că incinta cetății cuprindea o suprafață cu mult mai restrînsă decît se credea.

Între monumentele publicate de d. Sauciuc - Săveanu, în afară de fragmentul acela de inscripție care dă referințe asupra legăturii dintre Tomi și Callatis, este inscripția privitoare la un tratat de alianță al Romei republicane cu Callatis, pe care dl. prof. S. Lambrino o datează din sec. I în. de Cr., anul 71, cînd toate coloniile grece de pe litoral, deci și Callatis au intrat în legături cu Roma. Un alt monument important amintește de reconstituirea zidurilor Callatidei sub domnia lui Marcu Aureliu și prin grija guvernatorului Moesiei inferioare, *Valerius Bradua*, în urma invaziei Costobocilor.

Bizone. Începînd din 1920, de trecutul Cavarnei s'a ocupat d-l Octavian Mărculescu, fost director al Gimnaziului Mixt de acolo, care a făcut o serie de sondajii pe platoul Ciragman, unde — după credința d-sale — s'ar afla acropolea Bizonei. Rezultatul sondajilor l-a publicat în „*Analele Dobrogei*“ (XV, 1934); materialul descoperit este păstrat de însăși Direcțiunea Gimnaziului.

Am trecut de cetatea Bizone, lăsînd să amintesc acum, în trecăt, de săpăturile făcute la Capul Caliacra, de consolidarea întregii linii de fortificații, de micul „muzeu“ — pe care, cu prilejul ultimei vizite în locurile acestea, l-am găsit în ruină...

Dionysopolis. Frumosul oraș de pe țărmul euxin, Balci, este cel dintîi din Dobrogea pe care edilii l-au înzestrat cu un muzeu în locuință anume construită. Intelectuali distinși, ca d-nii George Fotino, părintele acestui muzeu, și Octavian Moșescu, Primar și sptijinitor al acestei instituții, l-au înconjurat de toată atenția cuvenită. Gîndul construirii unui local propriu s'a ivit pe urma tot mai numeroaselor descoperiri de piese arheologice. O piesă de seamă a muzeului Balci este un relief al lui *Heracles Zusyreithes* dedicat acestui zeu de *Iulius Crescens*, un trac romanizat — după părerea d-lui prof Radu Vulpe. O deosebit de bogată colecție de vase, păstrate în foarte bună stare, și resturi ceramice, o serie de monumente sculpturale, arhitecturale și epigrafice, iată ceea ce face podoaba și distincțiunea acestui muzeu. Urme de

ziduri din vechea cetate pot fi văzute din centrul oraşului în Piaţa Principesa Maria. Resturi de construcţii din epoca romană au fost descoperite acum câţiva ani de către d. D. V. Rosetti. Cu ocazia săpăturilor făcute, pe acropolea dionysopolitană, de d. Vladimir Dumitrescu, s'au dat peste zidurile unui edificiu romano-bizantin, probabil al unei basilici, ţinând seama de orientarea dela V. către E. a zidurilor.

Balcicul este cea mai de sud localitate dobrogeană unde s'au făcut săpături sistematice. Cît priveşte întâmplătoarea descoperire dela Ecrene, unde lucrătorii angajaţi pentru nivelarea unei movile existente spre mare au găsit un număr important de morminte şi un zid din blocuri mari ecuarizate, rămăşiţe desigur ale unei construcţii funerare din epoca romană, potrivit părilor d-lui R. Vulpe, întâiul care a dat relaţii în această privinţă.

Atmageana Tătărească. În această staţiune eneolitică a efectuat săpături, care au dat rezultate de o mare importanţă, d. Vladimir Dumitrescu. Ceramica descoperită este de tip identic cu aceea dela Cernavoda şi cu aceea dela Gumelniţa din Jud. Ilfov. Într'o comunicare prezentată Congresului Internaţional de ştiinţe preistorice şi protoistorice dela Oslo (1936), d-sa a vorbit despre ornamentele pictate de pe ceramica dela Atmagea, arătînd caracteristica identitate de motive atît din Muntenia cît şi din Dobrogea.

Durostorum. Deşi la Silistra numărul de monumente antice descoperite, reliefuri, fragmente de statui, inscripţii, obiecte de sticlă şi ceramice, nu găseşte corespondent în nici un alt loc de veche aşezare din Dobrogea, şi n'ar fi lipsit posibilitatea de a se construi, pentru ele, un local, special totuşi, din cauza îngrămăditii lor într'una din camerele liceului silistrean şi poate chiar din cauza lipsei de interes arătate trudei sale, stringătorul acestor scumpe relicve, d. Pericle Papahagi, fost director al liceului amintit mai sus, le-a dăruit Muzeului Regional al Dobrogei. În posesia d-lui Papahagi se află cea mai impresionantă colecţie de monete, toate adunate cu minuţie şi străduinţă în cursul anilor, cu ajutorul elevilor săi, pe care a ştiut să-i animeze pentru această operă de albine.

Tropaeum Traiani. Întru nimic mai puţin demnă de admirat, munca pilduitoare de însufleţit colecţionar i-a dat posibilitatea d-lui Ion Dinu să strîngă, mai ales în aceşti din urmă zece ani, atîtea din antichităţile adam-clisene, care astăzi fi umplu camerele locuinţei de ţară.

Săpăturile arheologice, întrerupte de mai bine de douăzeci de ani, au fost reluate de d. prof. Paul Nicorescu dela Universitatea din Iaşi. În afară de scoaterea în lumină a noi părţi din zidul de înconjur al cetăţii, d-sa a descoperit alte cîteva fragmente din cunoscuta inscripţie traianee a Trofeului, care contribuie în chip hotărîtor la rezolvarea problemei acestui important monument.

Axiopolis. La Cernavoda s'a descoperit, în 1936, nu departe de podul Regele Carol I, spre Sud, cu ocazia exploatării masivului calcaros din această parte de către fabrica de ciment din localitate, un monument rupestru de cea mai mare valoare, atît prin unicitatea lui, cît şi prin faptul că a dus la descoperirea celei dintîi cariere romane de pe teritoriul nostru. Cu cercetarea acestei descoperiri a fost delegat de către Comisiunea Monumentelor dl. prof. Grigore Florescu, conferenţiar la universitatea din Bucureşti. Pe peretele din fund al acestei mari excavaţiuni în stîncă, la o înălţime de 6,30 m., într'o firidă arcuită, e săpat în relief înalt chipul zeului Hercule, adorat aici în calitatea lui de învingător al chinurilor muncii. Studiul d-lui Florescu asupra aceste importante descoperiri a atras atenţia lumii ştiinţifice străine, în deosebi

cercetătorilor germani, care i-au republicat studiul în marea revistă de arheologie „Germania“.

Tot la Cernavoda, au fost făcute săpături, în continuarea celor ale lui C. Schuchhardt din 1918, de d. I. Nestor, în stațiunea eneolitică din vecinătatea fabricii de ciment. Pe baza ceramicii descoperite, azi în posesia Muzeului Regional al Dobrogei, d. Nestor a ajuns la concluzia că, la Cernavoda, nu sunt două straturi de civilizație, cum credea Schuchhardt ci un singur strat. Obiectivele săpăturii d-sale au fost două: *tell*-ul săpat de Schuchhardt și dealul alăturat dinspre Sud-Vest.

Capidava. O caracteristică a cetății romane dela Capidava s'a dovedit a fi în urma explorării complete a zidului înconjurător, condițiunea optimă în care au fost conservate aceste ziduri, care pe alocuri ating înălțimea de 3 m, și turnuri. Pe latura de Est a cetății a fost descoperită poarta principală, iar pe latura de vest, lângă un turn unde s'a găsit fundamentul celui mai vechi zid al cetății, o altă poartă, mai mică. Monumente date la iveală au fost în mare parte aduse la Muzeul Regional al Dobrogei, unde formează o secțiune aparte. Printre acestea sunt: altare, stele funerare, un fragment dintr'o statuă a Dianei, fragmente dintr'o mică statuă a lui Jupiter. Unul din altare amintește de o așezare rurală, pînă acum necunoscută, cu nume trac: *vicus scenopesis*.

Alături de greaca Histrie, romana Capidava reprezintă, din punctul de vedere al tehnicii avansate a săpăturilor, precum și din acela al documentelor monumentale scoase în evidență, cel mai înalt stadiu și cea mai perfectă școală de cercetare a unui trecut de două ori milenar.

Hagighiol. O descoperire importantă prin bogăția inventarului obiectelor din metale prețioase a făcut d. prof. Ion Andușescu dela Universitatea din București, cînd, în 1931, a explorat în totul un tumul ce conținea un mormînt scitic. Numeroasele obiecte de argint și aur, cu ornamente figurate de artă scitică, lucrate *au repoussé*, dintre care unele apar pentru întâia oară. Varietatea reprezentărilor (scene de vînătoare, personaje barbare, animale) de pe aceste obiecte constituie un material extrem de interesant pentru arheologie, în domeniul căreia sunt rare asemenea descoperiri, fiind obișnuit găsite profanate. Prin analogie cu ceramica greacă aflată acolo, aceste obiecte au fost atribuite sfîrșitului sec. V, cel mai tîrziu prima jum. a sec. IV. în Cr.

Argamum. Pe promontoriul Dolojman, unde este situată cetatea din epocă romano-bizantină, Argamum, săpăturile au fost continuate an de an, cu o regularitate nedesmințită, de d-l prof. Paul Nicorescu, pînă la explorarea ei în întregime. Pline de interes, în afară de resturile ceramice din sec. III-IV în de Cr. și materialul epigrafic din buna epocă romană, sunt descoperirile cu privire la începutul creștinismului, din vremea romană tîrzie. Printre construcțiile cercetate merită a fi îndelung subliniate basilicele și zidurile bine păstrate ale cetății, obiectele de caracter creștin, din rîndurile cărora se distinge o cruce de bronz cu chipul Maicii Domnului în relief, prezintă un interes deosebit.

Odată terminată săparea cetății Argamum, d. Nicorescu a trecut la tro-paeum Traiani. Dar despre acestea am vorbit mai sus.

* * *

Anul 1939 a însemnat, pentru săpăturile și cercetările arheologice, un început de redeșteptare a nobilei pasiuni răscolitoare de trecut. Arheologii

preocupați de Dobrogea au găsit sprijinul mulțumită căruia planul de cercetare a Dobrogei s'a extins: au fost adăugate la vechile șantiere următoarele șantiere noi:

Dinogetia și Arrubium, azi respectiv Bisericiuța și Măcin, au fost cercetate de dl. Gh. Ștefan. Zidurile cetății dela Bisericiuța (localitate situată în fața Galațiilor, nu insula cu acelaș nume de lângă Dolojman, insulă în care, am uitat să amintesc, d. P. Nicorescu a explorat cetatea bizantină de acolo) au fost în mare parte scoase la lumină, împreună cu turnurile și poarta de intrare. Cu această ocazie s'a dat peste multă ceramică romană și cărămizi cu ștampile legionare. Ca și la Enisala, norocul a vrut să fie descoperit un tezaur de o sută șase monete de aur din vremea lui Vasile II Bulgaroctonul și a urmașilor săi Roman III și Constantin IX.

Troesmis. Cercetarea celor două caste ale legiunii V Macedonice dela Igliza a fost încredințată tânărului arheolog Emil Coliu, răpit de o moarte prea timpurie, care a degajat o parte din ziduri și o basilică, și a descoperit câteva inscripții importante și cărămizi cu ștampile legionare.

Abrittus. În vecinătatea comunelor Aptaat și Cămilaru din jud. Caliacra este importanta cetate fondată de Traian, obiectul de atenție deosebită pentru Ținutul Mării. Săpăturile începute de G. G. Mateescu și părăsite din cauza marelui război, au fost reluate anul trecut de către d. Dorin Popescu, cu multe posibilități de săpare, însă cu rezultate minime. S'au scos în lumină una din porți și două clădiri din interior.

* * *

Încercînd a cuprinde într'o privire de ansamblu ciclul acestor din urmă zece ani de activitate arheologică, se poate spune fără nici o restricțiune că au fost anii cei mai încercați, dar și cei mai rodnici din întregul curs al activității noastre arheologice. Cercetătorii noștri au trecut și timpuri de grea încercare, mai cu seamă în anii cînd posibilitățile de susținere a acestei activități deveniseră insuficiente. Totuși pleiada arheologică n'a șovăit o clipă, în asemenea situații, dela continuarea unei opere, pentru care au activat de sus. Anii din urmă ai decadelor au fost însă așa de prosperi și promițători, încît întreaga operă de desvăluire a trecutului rămas între stane scrise și hîrburi zugrăvite s'a resimțit de pe urma acestui puternic curent de înviorare. Ritmul viu în care s'a lucrat pe toată această durată de timp îndreptățește speranța într'un viitor *terque quaterque beatum*.*)

Ioan Micu

*) Pentru alcătuirea acestui articol, am utilizat în deosebi însemnările anuale cu privire la „noutățile arheologice“ publicate în **Analele Dobrogei** de d. Radu Vulpe, profesor la Universitatea din Iași.

RĂZBOI, CAFEA CU LAPTE, DRAGOSTE

de ION LOLU

Seară pe zonă în ajunul mutării din cantonament. Popota își făcuse bagajele, așa că luam masa într'un restaurant. Voia-bună camaraderească, îmbietoare la povestit, ne cuprinsese pe toți. Fiecare căuta să spue „una bună“, întrecându-se cu ceilalți.

Afară ploua mărunț, rece, deprimant. Din timp în timp ne uitam cum se strecurau, prin noapte coloanele unităților care ne luau înainte cu mutatul. Râdeam cu amărăciune de camarazii plouați, sgribuliți și înghesuiți sub foi de cort, prin codirlele căruțelor, gândindu-ne că, pentru mâine, ne paște aceeași soartă.

O ușe se deschise și chelnerița întinse unui camarad o ceașcă de cafea cu lapte. Dela un colț de masă se auzi glasul locotenentului Vestemean, bucovinean rezervist, care făcuse războiul cel mare în armata austriacă:

— Exodul de afară și cafeaua cu lapte îmi aduc în minte o întâmplare de pe vremea războiului celălalt, o întâmplare simplă în fapt, dar foarte semnificativă pentru ușurința cu care părăsim buna creștere pentru instincte.

— S'o auzim, s'o auzim, îndemnav camarazii.

— Era prin 1916 când, tot pe o vreme ploioasă, unitatea noastră se retrăgea în dezordine, din fața Rușilor spre Câmpulungul moldovenesc, unde trăgea nădăjde să se regrupeze. Eu mergeam încet pentru că aveam o rană la genunchi. Nu era gravă, dar sângele pătrunsese prn pansament, prin pantalon și se îmbăcșise de praful din ajun. Nădăjdniam că la Câmpulung voi da peste vreun medic să-mi schimbe pansamentul. Ploaia, rana, debandada, toate acestea nu isbuteau să mă ntristeze. Mă gândeam că voi intra iarăși în mijlocul civilizației. Știți ce însemna asta pentru un sălbătic care nu mai văzuse civil de zece luni? Mă voi găsi din nou printre oameni, nu printre uniforme! Mi se părea ceva de vts!

Când am ajuns la Câmpulung ploaia încetase, iar soarele adăuga în mine motive de optimism. Incepui să rătăcesc prin străzile din centru, căutând firme de medici. Mergând așa, aud, pe trotuarul din stânga, un fel de clăpăit ritmic, mai curând un lipăit ca de papuci. Mă uit într'acolo și văd o siluetă de militar care călea grav. Comică gravitate: pingelele cismelor se țineau

prinse numai în câteva cue la vârf și de aceea le auzeam „clap-clap, clap-clap“ ca pe niște castagnete leneșe. Ca într'un mers de logofăt fudul, mâinile la spate, cu degetele resirate, încercau zadarnic să ascundă o ruptură măricică a pantalonilor.

Căutai să ajung această jalnică victimă a războiului și apropiindu-mă, recunoseai cu uimire pe căpitanul Artur Winkler, comandantul bateriei a cincia din regimentul nostru, 124 artilerie imperială.

— Ce e cu dumneavoastră, domnule căpitan?

Se vede că mi-am amestecat pe figură și o expresie de groază, pentrucă-l auzii, calm:

— Ce ești în panică, băețăș? Un accident curios de călărie, niște escaladări de sârmă ghimpată, iată cauzele firești în vremuri atât de nefirești. Păstrează-ți calmul băețăș!

Deși am luat de bune lămuririle date, socotind că totuși, va rămâne obiect de curiozitate pentru orășeni, am căutat să-l fac să intre undeva, să părăsească strada.

— Domnule Căpitan, hai undeva să te reperi... râde lumea.

— Ce-am eu cu lumea, flăcăule? Mie-mi arde de altceva. Măi Vestmean. Știi tu ce-aș vrea eu? O cafea cu lapte, măi băețăș, o cafea cu lapte, auzi tu?

Rostise acestea cu un aer de parcă ar fi exprimat o idee genială. Cu buzele țugui, cu sprincenele ridicate, cu privirea fixă, se uita la mine așteptând explozia admirației, care nu întârzie să vie, nu direct, ci sub forma unor întrebări, pe cât de uimite, pe atât de sincere:

— O cafea cu lapte? Păi acum, dom'le Căpitan? Acum în toiul războiului?

— Toemai d'aia, flăcăule, toemai că e toiul războiului! Ce-ar fi dacă ai căuta?

Ideia lui Winkler se asemuia marilor îndrăselni tactice.

Isbânda ei, în lumina prețuirii mele, le-ar fi înălțat mare comandant, dar, chiar din cauza asta, aveam îndoeli și căutam să-l abat dela preocuparea lui, amintindu-i de situația tragic-comică în care se află:

— Dar pantalonii și cismele dumatiale?

— Dă-le dracului! Ce-i mai important lucru acum: pantalonii și cismele, sau o cafea cu lapte? Facem schimbare de obiectiv și-atât!

Socotii că are dreptate. Dă-le dracului! Pentru o cafea cu lapte s'ar fi putut rupe și cismele și pantalonii mei. Dacă Winkler este un iluminat și vede isbânda?

Mi se adresă apoi sentențios:

— Audaces fortuna iuvat!

Cum eram îmbibați de strategie și, mai ales, cum ne aflam într'o poziție prielnică pentru desfășurarea manevrei — un patulater de străzi — el, ca mai mare în grad, îmi ordonă:

— O iei pe-aici și ții mereu dreapta. Eu o să ții străzile spre stânga și te voiu întâlni la colțul din diagonală. Consemn: te uii și pe stânga și pe dreapta după firme erainice de cafea cu lapte, sau întrebi pe unde s'ar putea găsi.

Deși hotărîrea era luată, totuși îndoiala își mai vâri odată capul pe ușa neîncrederii mele.

— Dar credeți dumneavoastră, domnule Căpitan, că vom găsi?

— Măi băețăș măi, vreau numaidecât cafea cu lapte. „A-lea iacta est“.

Într'adevăr, după doi ani de războiu sălbatec, făcea să încerci trecerea Rubiconului pentru o cafea cu lapte. Râvna era îndreptățită, dar și temerea mea. Cum vorbeam noi așa, deodată un glas dela etaj:

— Dacă voi vă purtați bine, aci veți putea căpăta cafea cu lapte.

Ne ridicarăm privirile în sus. Era locotenentul Viha, camaradul nostru dela a doua.

— Bine măi, îi spusei eu, tu aici? Te credeam în spital.

— N'am timp de lămuriri pe fereastră. Veniți sus la cafea cu lapte.

Viha ăsta, domnilor, era un mare chiulangiu. Nu știu cum dracu făcea că totdeauna presimțea acțiunile mai importante pe front și trântea câte un raport de boală, încât el n'a văzut un bombardament sau un atac „mai ca lumea“. Este greu de înțeles cum de isbutea, dar isbutea. Avea un talent neobișnuit de a duce cu vorba, de a cobzări, cum spuneți voi.

Așa dar, iată-ne la doi pași de visul nostru. Dar visul nostru era la etaj și trebuia să urcăm până acolo. Cum să urci când lângă Viha se arătase și o prea nostimă femeie, care repetase invitația? Cum să urci după atâta amar de vreme, care a însemnat cel mai sever divorț de bunele maniere? Totuși acolo sus era cafeaua cu lapte. Trebuia! Dar lipăitul pingelelor lui Winkler ne amintea de lamentabila noastră situație. Uitasem de ea și iată cum lipăe ca să ne arate ce caricaturi de oameni am rămas.

O clipă gândii să-i propun lui Winkler să fugim, dar asta nu se putea din două motive: întâi îi făceam de răs pe Viha care, între timp, de bună seamă, și-a lămurit gazda asupra noastră și, în al doilea și cel mai temeinic rând, cum să lași o cafea cu lapte? Nehotărîrea mea fu zdrobită sub hotărîrea lui Winkler care, își da bobarnace cu degetele pe haină, căutând să îndepărteze scamele. Scamele, că încolo...

— Mergem, ori ce-ar fi, rosti el cutezător.

Înainte de a porni, știți care ne-a fost primul gest? Amândoi, fără să ne fi îndemnat unul pe altul, ne-am scos bricegele și ne-am curățit negrul de sub unghii. Era primul pas hotărî către civilizație. Apoi, „clap-clap“ se închiseră bricegele, „lip-lip“ porniră pingelele lui Winkler.

Sus, la capătul scării, ne aștepta Viha și tânăra doamnă. Când o văzu, hotărîrea lui Winkler parcă mai slăbi. Întâmplarea făcu să calc eu primele trepte, călcând astfel și disciplina — o luam înaintea căpitanului. Mă simții tras de veston cu stăruință și auzii porunca lui Winkler:

— Treci în spatele meu de-mi acoperă ruptura, altfel nu urc

Era o poruncă bună. Îmi convinea și mie pentru că îmi ascundeam ast'el genunchiul însângerat. Și așa, ca doi frați siamozi, eu lipit cu fața la spatele lui, urcam scara în perfecta cadență ținută de lipăitul pingelelor lui Winkler. Asta nu clintea nimic din demnitatea căpitanului, care, îngulerat, ținea gâtul țepăn și pășea solemn ca un herald într'un cortegiu imperial. Când fu prezentat tinerei și frumoasei doamne își rosti numele grav, ritmat și sacramental ca un dăngăt de clopot de catedrală: „Căpitanul Artur Winkler din al 124-lea regiment de artilerie imperială”. Lovi impresionant pintenii, se înclină aristocratic și sărută umil mânuța care i se întinsese. Eu priveam totul cu timiditatea omului de nimic în fața marilor personalități.

După formalitatea prezentării, Winkler țâșni pe ușe ca împins de forțe nevăzute, mișcându-se apoi cu spatele tot pe lângă perete, căutând să-și ascundă ruptura pantalonilor. Am crezut un moment că-și mișcă numai un picior pentru că numai auzeam decât lipăitul unei pingele. Era însă altceva: în rotirea piciorului pentru a isbi pintenii la prezentare, o pingea se desprinsese de tot și acum rânjea știrbă pe prag. Îmi făcu semn s'o înlătur cu piciorul.

Gazda se arăta mirată de jena noastră, de gesturile noastre pantomimice și de tăcerea ruptă numai de monosilabice răspunsuri, până când, voind să treacă pe lângă un bufet, îl sili pe Winkler să părăsească mângăerea pereților cu spatele și-i observă ruptura. Făcând mare haz, în timp ce căpitanul bâlbăia scuze, înțelegătoarea doamnă se oferi să-l cârpească. Când Winkler se pregătea să facă reverența obligatorie față de atâta mărinimie, se auzi lipăitul vădov al sigurei cisme cu pingea.

— Asta n'am să pot să ți-o repar, domnule Căpitan, oricât de bucuroasă aș fi să ajut unui erau.

Socotindu-mă mai erou cu decât el — aveam o rană sângerândă — căutai să atrag, cam lăturalnic, atenția asupra mea, cercând să liu spiritual:

— Erou cu rani la pantaloni...

Dacă isbutii să obțin câteva clinchete de răs complezent dela doamna, apoi rânjetul meu îngheță sub privirile amenințătoare ale căpitanului. Mi-am dat seama că gluma era lipsită de sare. Răsboiul mă desobișnuise de glume civilizate.

De pe o ușe, apărură două doamne: mama și bunica tinerei gazde. Mama era încă de prețuit, dar bunica rămânea bunică. Iar prezentări, iar răspunsuri scurte, apoi se orânduî repede o masă rotundă cu dulciuri și cafele cu lapte, cornuri, cozonac, prăjituri, tot bunătați despre care uitasem. Cineva a încercat să ne așeze în alternanță de un domn și o doamnă, dar se vede că sălbătecia în care trăisem ucisese în noi galanteria și, sub diverse pretexte, mă așezai lângă Winkler. Viha, singurul care rămăsese galant — explicabil: mai puțin contact cu frontul — se așeză lângă găzduță, având în dreapta pe căpitan. Eram deci față în față cu doamnele care aveau pe bunică la mijloc și pe mamă lângă mine.

Ni se servi o cafea cu lapte mai bună decât nădăduiam.

Prăjiturilele ni s'au părut minunate iar bunăvoința gazdelor depășea așteptările.

— Mai doriți o cafea, întrebă bunica surzătoare.

Ca la comandă ne ridicarăm amândoi, întinzând cestile, fără să spunem o vorbă. Masa continua, rar întreruptă de Viha care cerca să ne scoată din monosilabe bombănite. Printre răspunsurile noastre scurte ca niște comenzi, se auzeau foarte asidue sorbiturile care uitaseră să mai fie discrete. Winkler, ca un copil ascunzându-și intențiile prin manevre savante, făcea să-i cadă în buzunarele vestonului prăjituri pentru mâine, pentru poimâine, cu instinctul câinelui care îngroapă oasele.

La un moment oarecare mă simt atins pe cisme. Măi, cui îi arde de prostii, îmi zisei eu. Nu mi-am dat seama dacă e un picior bărbătesc sau femeesc. Am apreciat numai insistența cu care mă căuta. Atunci se trezi în mine tentația și imediat o urmă un gând: dacă-i pe așa, de ce să nu fac eu asta, mai ales că m'am lămurit și asupra agresorului — era Winkler, l-am simțit după pintoni. Și încep, domnilor, pe sub masă un joc al picioarelor după toate regulele tactice. Stomacul potofit, goana după dragoste era obligatorie. Ne aflam doar în mijlocul civilizației, cu cafea cu lapte, prăjituri și femei. La început manevre de avantgardă, cercetări discrete cu vârfurile — luare de contact ca din întâmplare — apoi grosul, când „inamicul“ primea lupta. Ne sprijinea cred și Viha, pentru că era cam multă mișcare pe dedesubt. Deasupra mesei discuția începuse să se însuflețească, mai ales după cele câteva pähărele de vișinată pe care găzduța ni le-a servit cu feluri noi de prăjituri. Nicio aluzie însă la ceia ce se petrecea sub masă. Părea că alții de cât noi și-au găsit de lucru cu picioarele. Din cauza greutății de palpare prin tovalul cismelor, nu puteai distinge dacă strângeai un picior de femeie sau unul de camarad.

Auzi mormăitul lui Winkler, care, cu nasul în farfurie, mestecând de zor și căutând să nu atragă atenția, îmi spunea printre dinți:

— Trageți piciorul, trageți piciorul, n'auzi Vesteman?

Am îndepărtat concurența trăgând piciorul și schimbând de sector. Tinta principală era piciorul tinerei gazde, iar cea secundară a maică-si, femeie încă plăcută, cum vă spuneam. Ne încuraja la manevre și vișinata dar și atitudinea doamnelor: nu protestau de fel, deși era imposibil să nu fi căzut vreuna în cleștele investigațiilor noastre bipede. Acum aveam chiar siguranța: piciorul meu se plimba mângăietor peste o gambă cu rotunjimi pe care chiar tovalul cismelor mi le făcea sensibile. M'am oprit încleștându-mi pulpele și privind șiret la tânăra doamnă. Ale ei trebuie că sunt. Te-ai șters pe bot, Viha, dacă mai rămân în Câmpulung, socoteam eu în gând. Și Winkler, spre ciuda mea, privea, tot șiret, la tânăra gazdă. Hm! se vede că i-a prins celălalt picior. Urît din partea ei!

Dar tot șiret ne privea și Viha, ba chiar ne spuse încet:

— Ați isbutit să mă faceți fericit, perversilor. Lăsați-mi picioarele.

Deci nu erau ale tinerei doamne. Nu-i nimic, le vom găsi. Ne retraserăm cismele și mutarăm investigația spre dreaptă. Sector nou, trudă nouă, dar tentația creștea mereu, cu fiecă e păhărel de vișinată, cu fiecare privire către „inamicul” din față. Am tot cercetat noi până am auzit-o pe bătrână țipând:

— Vai, m'ați sgâriat.

— Rrrrrap se auziră și picioarele noastre retrăgându-se spăimântate ca o cavalerie în panică. Era răpăitul cismelor, sau căzuse tavanul peste noi? Totul intră apoi într'o tăcere ca de mormânt. Auzeam doar bătăile inimii care împingeau o invazie de sânge către obraz.

— Poate că pisica, îndrăsnii mironosii Winkler, întru târziu, după ce privirile bătrânei încercaseră zadarnic să caute înțelegerea întâmplării în ochii fiicei și ai nepoatei.

— Vezi, bunico, dacă nu-ți ții picioarele acasă.

— Bine dragă, dar eu credeam.. însfârșit.. eu ca mai bătrână cum să vă spun.. tocmai mie.

— Nu ți-ar fi fost fără folos o retragare strategică a picioarelor sub scaun, așa cum am făcut eu.

— Și ee, adăugă mama, mândră de idee.

— Voi sunteți mai tinere. Credeam că eu sunt ferită de pericol.

— Ai judecat greșit, reluă tânăra. Domnii sunt destinați ofensivelor și ori ce picior de femeie este un inamic. În ori ce caz, ia întâmplarea drept un omagiu pentru frumusețea care încă nu te-a părăsit. Nu-i așa domnilor?

— Ciudat fel de a omagia, spuse bătrâna răsând către Winkler.

Viha chicotea înfundat, iar noi ascultasem discuția ca și când n'am fi fost împricinați. Nici măcar privirile nu le ridicasem spre doamne, ținându-le sub frunțile plecate decând se prăbușise imaginar tavanul sub țipătul bătrânei. Față de încercarea tinerei de a cocoloși lucrările, Winkler se găsi obligat să răspundă:

— Incredințăm pe doamne de tot respectul nostru.

Suna fals, dar ce era să facă.

Bunica, stânjenită de jena noastră, căuta să schimbe vorba. Reuși. Noi căutam pretexte să grăbim totuși plecarea. Reușirăm și noi.

La capătul scării mulțumirăm. Găzduța ne dădu câte un pachetel cu prăjituri, spunând amuzată lui Winkler:

— Ca să nu mai furi prăjituri.

Căpitanul Artur Winkler din al 124-lea regiment de artilerie imperială încercă o nouă scuză, în timp ce, ca pe un bacșiși de frizer, strecură pachetul în buzunarul voluminos al pantalonilor, mulțumind imbecil. Apoi culese pingeaua rămasă pe prag, o băgă în celălalt buzunar și coborî scara, uitând de ruptura pantalonilor.

În stradă îl auzii necăjit:

— Afurisit Viha asta! Mare noroc mai are, măi băețuș.

Dar și noi suntem niște porci. Și după atâta rușine, nici măcar n'am atins piciorușul găzduței!

Pornirăm în lipă-tul pingelei pe trotuar, mulțumiți că am mâncat cafea cu lapte și că am filtrat ca niște primitivi. La despărțire îmi spuse, cercând parcă să se consoleze:

— Eah! parcă o să le mai întâlnim vreodată!

* * *

Tocmai când Vestemean își termina povestea, chelaerița aducea o nouă cafea cu lapte. Camaradul Gheghe o primi, dar își lăsă mâna mai mult decât se cuvenea în mâna fetei.

— Gheghe, reluă Vestemean, cafeaua cu lapte e periculoasă, chiar pe zonă. Lasă mâna fetei.

— Mâna, domnule Locotenent, mâna, nu piciorul. Vorba ceia: nici zona nu-i front, nici mâna picior, nici Gheghe Artur

ION LOLU

CONSIDERAȚIUNI ASUPRA ECHILIBRULUI DINTRE PRODUCȚIE ȘI DISTUGERE IN NATURĂ

de ZAHARIA POPOVICI

Natura poate fi comparată cu un uriaș, care distruge cu o mână ceia ce a creiat cu cealaltă; ori cu un artist veșnic nemulțumit, care modelează într'una spre a stabili între părți o armonie perfectă pe care însă nu o poate realiza niciodată.

Forțele din natură conlucrează, dar se și combat. Într'un loc ele sprijină dezvoltarea vieții, în altul o nimicesc. Acele forțe care promovează dezvoltarea continuă și progresivă a vieții reprezintă factorii productivi; forțele care se opun dezvoltării vieții sau o stăvilesc cu totul sunt factorii destructivi. Aceste două grupe de factori nu acționează totdeauna și pretutindeni la fel. Ele se găsesc în necontenită luptă între ele, din care ies învingătoare când unele când celălalte. Când înving forțele productive atunci producția este mai mare; când forțele destructive obțin preponderența se evidențiază mai mult distrugerea. De aceea puterea de producție a unei specii sau a unei întinderi de pământ ori apă nu rămâne aceeași, constantă, ci variază într'una.

Astfel se constată o oscilațiune a diferitelor forțe, productive și destructive, între un minimum și un maximum. Această oscilațiune tinde să restabilească echilibrul distrus pentru moment, care ar trebui să stăpânească de fapt pământul.

Echilibrul rezultă din constanța materiei, iar oscilațiunile sunt rezultante ale energiei, care este legată de materie. Unde apare materie se manifestă și energie, căci ambele formează un tot. Nu există materie fără energie, după cum nici energia nu se poate concepe fără materie. Atomul exercită o forță de atracție asupra împrejurimii sale. Urmarea firească a forței de atracție este mișcarea. Din această cauză materia întregă a universului se află în necontenită mișcare. Datorită forței de atracție, atomii se unesc între ei și formează asociațiuni din ce în ce mai complicate. Această mișcare a materiei dela forme simple spre cele mai complicate se numește evoluție.

Evoluția este forma caracteristică a mișcării universului: ea se întâlnește atât la corpurile vii cât și la cele moarte.

O asemenea evoluție cunoaște și istoria pământului nostru. De când s'a născut din flăcări și s'a smuls din corpul nebulos al unui soare pentru a-și începe existența de planetă și până în

timpurile actuale pământul a evoluat, suferind nenumărate transformări. În cursul diferitelor ere geologice au apărut continente și mări noi, s'au ridicat munți semeți, s'au săpat văi; însă paralel cu formarea lor au dispărut din alte părți ale planetei noastre suprafețe mai mult sau mai puțin întinse de uscat, s'au îngustat mări, s'au surpat și netezit munți. Pământul este stăpânit de legea constanței și echilibrului materiei: când se produce ceva într-o parte, se distruge ceva în altă parte.

Unul din principalii factori cari contribuie la schimbarea suprafeței pământului este apa. Nemulțumită că pământul îi pune piedici în cale și îi stăvilește întinderea, apa încearcă mereu să rupă lanțurile robiei sale. Dela picătura de ploaie, care cade din văzduh la pământ și până la marea veșnic neliniștită, se observă aceeași urmare. Picătura de ploaie găurește pământul în căderea sa și rostogolindu-se la vale duce cu sine țărâna de pământ spălat; talazurile mării macină și surpă țărmurile. Munții cei mai înalți sunt supuși aceleiași lupte cu apa ca și câmpiile. Apa ajutată de vânt, îi spală, rotunjește, găurește, surpă, fărâmitează și netezește în continuu. Pârâiele și râurile cară aceste fărâmituri la vale, depunându-le la șes. Marea se comportă în chip asemănător. Pe alocuri surpă coastele, înaintând spre uscat, iar în alte părți se retrage, căci fluviile cară mereu material din munți și câmpii, îl depun la vărsarea lor înălțând fundul mării, până când se ivesc la suprafață bancuri de nisip, delte etc., care măresc uscatul în dauna mării. În felul acesta, operei destructive din munți îi urmează o operă constructivă la șes; pătrunderea mării pe uscat este compensată prin fenomenul de înălțare a fundului.

Dacă aruncăm o privire asupra vieții din apă și de pe uscat, constatăm că ea diferă mult, ca și când ar fi două lumi străine. Atât vietuitoarele din apă cât și cele de pe uscat manifestă însă aceeași tendință de a-și extinde zona de trai. Uscatul tinde să limiteze expansiunea vieții acvatice, iar apa la rândul ei caută să limiteze viața terestră. În felul acesta se stabilește un oarecare echilibru. Este drept că acest echilibru se strică adesea căci apele inandă uscatul, distrugând atunci o mare parte din organismele care compun biocenoza lui și creiând un dezechilibru vremelnic. Mai de vreme ori mai târziu apele scad, o parte se întoarce în albie, o altă parte se evaporă sau pătrunde în pământ. Atunci se restabilesc condițiunile de viață anterioară și uscatul se repopulează cu organismele de mai înainte. Viața re-întră în echilibrul vechi.

Productivitatea unui substrat oarecare sau a unei ape depinde înainte de toate de cantitatea de substanțe nutritive, pe care organismele le pot transforma în carne. Ori resursele din care se reface într-una viața sunt mai mult sau mai puțin constante, fapt din care rezultă că un substrat oarecare nu poate nutri, la un moment dat, decât o anumită cifră de organisme. În natură sunt însă multe vietuitoare înzestrate cu o putere formidabilă de reproducere. Fiecare individ din asemenea specii este capabil să depună sute de mii și chiar milioane de spori ori ouă. Când afirmăm aceasta nu ne gândim la organismele inferioare, la care fertilitatea mare este atât de răspândită, ci la pești

între care sunt multe specii, ale căror indivizi depun la o singură pontă sute de mii de icre. Astfel fiecare femelă de țipar depune 2-3 milioane icre; la morun cantitățile nu sunt inferioare cu nimic, etc.

Aceste produse sexuale numeroase sunt răspândite cu prisosință în mediul de viață al diferitelor specii. Ele ar putea cuceri cu timpul un spațiu tot mai mare ca întindere, înlăturând alte viețuitoare sau restrângându-le mediul de trai la minimum. În felul acesta se pot produce fenomene de dezechilibru în raporturile cantitative dintre indivizii speciilor ce conviețuiesc în același mediu. Cum însă resursele de hrană din care se reface într'una viața sunt limitate, în mod fatal va trebui să dispară și surplusul de indivizi care nu va mai găsi hrana corespunzătoare. Or, asistăm neconștient în natură la un fenomen din cele mai interesante; constatăm că surplusul de indivizi din generațiile speciilor cu produse sexuale numeroase nu dispare brusc prin mortalitate în masă, ci treptat, în cursul dezvoltării, servind în cele mai multe cazuri ca hrană organismelor cu care conviețuiesc. În felul acesta echilibrul dintre speciile unuia și aceluiaș mediu se face în mod natural.

Unele organisme au isbutit să cucerească, totuși, un spațiu vital extins, pe când altele trăiesc numai pe o anumită suprafață restrânsă. Răspândirea unei specii poate lua proporții nebănuite; aceasta se întâmplă oridecâteori totalitatea condițiilor favorabile vieții ei este optimă. După trecerea unei perioade oarecari apare însă și reacțiunea, iar dezvoltarea până atunci extraordinară slăbește și din multe regiuni indivizii acelei specii dispar, făcând loc indivizilor altor specii, pentru care condițiile modificate reprezintă optimumul vieții. Prin această oscilațiune în favoarea unuia sau al celeilalte specii echilibrul se restabilește.

Din expunerea de mai sus reiese că între forțele productive și cele destructive există anumite raporturi, iar prin lupta continuă dintre aceste forțe se realizează un anumit echilibru.

Acest echilibru este modificat într'una, dar tot de atâtea ori se și restabilește. Ceea ce diferă dela un caz la altul este timpul de care are nevoie natura pentru înfăptuirea restabilirii de echilibru. Din acest punct de vedere deosebim două cazuri:

a) Restabilirea necesită timp îndelungat: în această categorie intră transformările pământului, oscilațiunile lente ale răspândirii organismelor pe întinderi mari, etc.

b) Restabilirea echilibrului se realizează în timp scurt, aproape sub ochii noștri. Acest caz prezintă pentru noi mai mult interes, căci de el depinde puterea de producție a apelor și pământurilor noastre, care nu este altceva decât rezultanta echilibrului dintre forțele productive și cele destructive într'o perioadă dată. Pentru modul în care se petrece această restabilire de echilibru se pot da numeroase exemple. Din mulțimea lor am ales pe cel al raportului dintre ierbivore și carnivore.

În apă, ca și pe uscat, trăiesc animale pașnice, ierbivore și răpitoare, carnivore. În apă, animalele prădătoare devorează pe cele pașnice: pe uscat, carnivorele se nutresc cu cele ierbi-

vore. Această decimare a organismelor pašnice, ierbivore, care sunt mai slabe, ar putea avea ca urmare împuținarea și chiar dispariția lor; în cazul acesta proporția naturală dintre cele două grupe de animale s'ar modifica treptat în favoarea animalelor prădătoare. Echilibrul normal care trebuie să existe între animalele pašnice și cele prădătoare ar fi stricat în detrimentul ambelor grupe de viețuitoare, căci în mod firesc dispariția hranei ar atrage după sine și dispariția organismelor prădătoare.

Lupta dintre animalele prădătoare și pašnice se duce de multe mii de ani și, totuși, animalele pašnice continuă a exista. Mijlocul lor de apărare cel mai simplu, dar și cel mai eficace, față de voracitatea organismelor carnivore mai mari, mai puternice, este facultatea lor mai mare de reproducere. În adevăr, pe uscat, iepurii de pildă, nasc pe an de 4 ori în medie câte 4 pui și toți puii născuți în luna Martie ating maturitatea lor sexuală, în cursul lunii Septembrie a aceluiaș an, dovedind astfel o fertilitate deosebită; în schimb vulpea, dușmanul lor, naște o singură dată pe an în medie 3-4 pui, adică de 5-6 ori mai puțin decât iepurii. Acest raport corespunde cu resursele de hrană ale ambelor grupe, adică iepuri și vulpi, cari conviețuiesc într'un mediu limitat.

Asemenea raporturi există și în mediul acvatic. Acolo peștii pašnici, cum sunt caracuda, crapul, etc., depun icrele lor o singură dată pe an, dar în număr mare, care variază pentru o femelă între 2-700.000. În schimb, răpitorii ca știuca, bibanul, șalaul, etc. au icrele mai mari, dar în număr simțitor redus, anume: știuca cca. 100.000 bibanul 50-1000, iar șalaul mijlociu 1--250.000; la păstrăvi numărul icrelor nu trece de 2.000; rechinii din Marea Neagră nasc cel mult 28 pui în decurs de 18 luni.

În general, s'a constatat că lacurile cu mulți pești răpitori au o producție cantitativă mai mică decât apele cu răpitori pușini. Raportul normal dintre peștii răpitori și cei pašnici trebuie să fie de 1:10 pentruca producția de pești a unei ape să fie bună. Cifra aceasta care redă proporția ce trebuie să existe între cele două grupe de pești pentruca să se mențină echilibrul dintre ele, se modifică neîncetat. Modificarea aceasta nu se observă numai la ape diferite, ci survine chiar și în cuprinsul aceleiași întinderi de apă, dela un an la altul, după cum permite jocul dintre factorii productivi și cei destructivi. În cazul acestor două grupe de pești, lupta pentru preponderență se duce continuu și sub ochii noștri, încât unui arbitru nepărtinitor îi apare pe deplin justificată.

Sunt și cazuri când s'ar părea, la prima vedere, că unele specii nu sunt suficient de înzestrate pentru a rezista multiplelor pericole ce le amenință în timpul dezvoltării lor. Așa de pildă păstrăvii depun numai 500-2000 icre anual, iar din acestea numai o mică parte scapă teafără, ajungând până la stadiul în care să se poată asigura existența puiului de păstrăv. Cele mai multe icre sunt devorate de larve de insecte, pești din alte specii, precum și de exemplarele mai mari din propria specie. Distribu-

gera aceasta ar fi exagerată și ar duce la o slăbire a rezistenței speciei întru dominarea mediului de viață sau chiar la dispariția totală a păștrăvilor, dacă nu ar corespunde unei necesități vitale de cea mai mare însemnătate.

În adevăr, apele curgătoare de munte sunt relativ sărace în hrană, căci viteza cu care se scurg apele la vale nu permite înscăunarea unei asociațiuni de organisme abundente în acest mediu. De aceea numai un mic număr de pești poate trăi în ele, răspândit pe suprafață întinsă, spre a avea la dispoziție o cantitate de hrană corespunzătoare cerințelor corpului. Fiecare păștrăv necesită un câmp de vânat, de o anumită întindere, în care să nu mai fie un al doilea păștrăv, care să-i facă concurență la procurarea hranei. Ori, câmpul de vânat al păștrăvilor trebuie să fie cu atât mai întins cu cât mai puțin densă este și populația de organisme cu care se nutresc acești pești. În cazul când toate icrele de păștrăvi, puține câte ar părea să fie la prima vedere, ar putea să se desvolte, atunci după câțiva ani apele s'ar suprapopula cu păștrăvi în așa măsură, încât hrănirea lor pe cale naturală ar deveni o imposibilitate. De aceea există intervenția factorilor de distrugere, care ne apar nu numai de înțeles dar și de folos, pentrucă prin acțiunea lor se contrabalansează acțiunea factorilor productivi, menținându-se un echilibru între viețuitoare pe deoparte și posibilitățile de existență din mediul de viață de altă parte.

Rolul omului. Atâta vreme cât oamenii nu erau numeroși, multe animale și plante aveau o răspândire mult mai mare decât au azi. Dar spațiul este pe pământ mărginit, iar puterea de înmulțire a omului foarte mare; de aceea s'a născut lupta pentru spațiu între oameni, cum și între om și celelalte organisme. Înzestrat cu putere crescândă, omul a devenit stăpânul pământului, silind animalele să se retragă pas cu pas din calea lui. Prinse în vârtejul acestei lupte neegale, animalele au început să dispară; granițele zonei de răspândire au devenit mai înguste. Lupta animalelor și plantelor pentru spațiu a devenit mai grea din ziua în care omul și-a apropiat unele animale pe care le-a domesticit și plante pe care a început a le cultiva. Îngrijindu-se în mod deosebit de acestea și sprijinindu-le desvoltarea, ele au câștigat locul de frunte în dauna celorlalte ființe. Astfel, în Australia unde trăiau înainte vreme cele mai curioase animale, nu se mai întâlnesc astăzi decât turme mari de oi și alte 4-5 specii de animale aduse de om. Acelaș fenomen s'a petrecut în America de Sud și în India, înlocuindu-se cu animale domestice multe din animalele dispărute. În suprapopulata Europă dispariția treptată a animalelor și plantelor din calea omului este și mai evidentă, căci multe specii de organisme viețuiesc azi numai în locurile cele mai îndepărtate și mai ascunse, la care omul nu poate pătrunde decât cu greutate.

Departate de noi gândul de a socoti că orice specie de animal domestic a cauzat prin răspândirea sa mai accentuată dispariția unei alte specii locale. În apă, ca și pe uscat, există loc suficient pentru multe viețuitoare. Însă deoarece un substrat nu

poate nutri decât un anumit număr de indivizi, proporția dintre indivizii diferitelor specii de pe unul și același substrat s'a modificat în favoarea aceloră pentru care a intervenit omul, susținându-le înmulțirea și răspândirea.

Așa dar, pretutindeni unde apare omul pe scena de luptă a organismelor, el contribuie în largă măsură la modificarea echilibrului lor numeric. Influența lui s'a manifestat în două chipuri :

a) folositoare pentru animalele domestice și plantele de cultură și

b) dezastruoasă pentru acele animale care nu au dat ascultare chemării omului și au preferat pentru specia lor o libertate scurtă unei sclavii veșnice.

Natura însă reacționează, încercând să reconstituie elementele distruse și să restabilească echilibrul natural anterior. Acesta poate fi realizat numai prin acțiunea factorilor destructivi. Anumite condiții favorabile dispar și în urma lor pierie sau se rărește o specie de animale sau plante. Prin aceasta se creiază însă alte condiții, care favorizează dezvoltarea altor specii. Astfel, pe ogorul semănat într'un an cu grâu se dezvoltă în anul următor multe alte plante, dacă nu intervine din nou omul, arând și semănând planta a cărei abundență o sprijină.

Prin reacțiunea naturii pentru restabilirea echilibrului dintre numărul organismelor și cantitatea de hrană disponibilă, adesea apar abundant indivizi din specii care nu prezintă pentru om nici o valoare. De aci rezultă că în procesul natural de refacere al echilibrului dintre viețuitoare, omul trebuie să intervină cu măsuri, care să sprijine procesul de viață al naturii, să accelereze procesul care este lent în mod normal și să contribuie la dezvoltarea speciilor cu valoare economică mare. În nici un caz intervenția omului nu trebuie îndreptată împotriva naturii și nici nu trebuie să forțeze prea mult acțiunea ei regeneratorie, ci ea trebuie să se mențină în limitele arătate de puterea de producție mijlocie a fiecărui mediu.

Despre formarea echilibrului dintre producție și distrugere. Din exemplele citate până acum se vede cum se manifestă echilibrul natural dintre producție și distrugere și modul cum intervine omul. Acum urmează să stabilim care este explicația neconținutei lupte dintre forțele productive și cele destructive.

Organismul nostru și ființele din jurul nostru se compun din 4 elemente de bază, unite în fel și chipuri între ele: carbonul, oxigenul, hidrogenul și azotul. Primul element zace în pământ, celelalte 3 elemente sunt gaze în atmosferă. Unindu-se între ele, formează 6 compuși chimici de bază, între cari: apa, amoniacul, bioxidul de carbon și metanul sunt stâlpii lumii organice. Compușii organici ai carbonului cunoscuți până acum sunt în număr de peste 100.000, pe când toate celelalte elemente la un loc, în număr de peste 90, abia compun vreo 1000 de compuși.

(Kahn).

Cianul este fosil și joacă un rol secundar în lumea vie-

(uitoarelor, în schimb metanul și bioxidul pe carbon împreună cu compuşii lor clădesc corpul tuturor plantelor și animalelor, atingând cea mai înaltă proprietate a materiei, aceea de a făuri viața, care în prezent nu se poate concepe fără ei.

Cantitatea în care se găsesc pe planeta noastră cele 4 elemente, adică oxigenul, hidrogenul, azotul și carbonul, este limitată. Mică și mărginită ne apare și suprafața pământului, căci ce sunt cele 506 milioane Km² cât măsoară ea, față de imensitatea universului care rămâne pentru mintea noastră omenească de necuprins și de neînțeles. Și totuși viața, compusă din cele 4 elemente de bază, a străbătut în decursul multor milioane de ani întreaga ei evoluție pe această suprafață limitată.

Aci s'a născut și a trăit toată mulțimea viețuitoarelor, dela formele cele mai primitive până la Saurienii uriași ai unor vremuri apuse și până la pleiada speciilor care populează azi pământul. Multe din ele au dispărut fără urme; dela altele cunceaștem numai formele petrificate sau scheletul; în fine, altele s'au transformat pentru a apărea în vestmântul lor de azi.

Indiferent de forma pe care o îmbracă și de dimensiunile ei, viața însăși este una și aceeași dela început, concepută din aceleași elemente, însă răvășite și ordonate în cele mai fantastice chipuri. Această viață este nemuritoare; numai formele pe care le creiază ea, fie bacterii, sporozoare, animale, om sau plante, sunt trecătoare și mor.

Numărul speciilor, pe care le modelează viața, depinde în primul rând de cantitatea disponibilă de substanțe componente ale trupului organismelor, cum și de suprafața limitată a planetei noastre. Pentru a-și clădi corpul și a dobândi energia prin care se pot menține în viață, organismele au nevoie de substanțe nutritive. Suprafața pământului reprezintă ogorul pe care organismele caută, găsesc și culeg aceste substanțe,

Cantitatea de substanțe de care au nevoie diferitele specii depinde de mărimea lor, de durata de creștere și de vârsta lor. Această vârstă diferă mult. În adevăr, unele ființe trăiesc numai câteva ore, altele o zi, un an sau un șir de ani, iar veteranii pot trăi secole de-a-rândul. Pisica trăește 9-10 ani, câinele 10-14, renul 16, cerbul 30, elefantul 100-150. Papagalul, lebăda, unii vulturi și chiar moluște pot ajunge la vârsta de 150 ani, ca și multe plante, între care sunt și speciile cu vârstele cele mai mari. Unii brazi ajung la 300 ani (*Abies pectinata*); pinii (*Picea excelsa*) trec de 400, unii castani ajung de 700, *Pinus montana* de 1000, *Taxus baccata* de 3000, iar uriașii cari formează pădurile californiene (*Sequoia gigantea*) se spune că sunt mai bătrâni decât piramidele egiptene, ca și arborele sfânt de pe Teneriffa (*Dracaena draco*), pe care dărâmându-l o furtună, s'a stabilit că a avut vârsta de 6000 ani. Cu drept cuvânt afirmă Küster că „timpul în care arborii noștri și cei din climatele străine cresc ca uriași este pentru mintea noastră atât de lung, încât în toate timpurile oamenii au privit spre ei cu mirare smerită, ca spre ființele care trăesc mai mult decât multe generații ale ge-

nului lor și care sunt capabile să supraviețuiască familii și chiar popoare“.

În timpul vieții lor, animalele ca și plantele consumă substanțele nutritive necesare creșterii și acumulării energiilor prin care se mențin în viață. Dar pe câtă vreme animalele ajung repede la maturitate când creșterea încetează, plantele sunt înzestrate cu o creștere nelimitată, căci rădăcinile și coroana lor, ca și alte țesuturi se pot mări din an în an. De aceea ele consumă mult mai multe substanțe decât animalele, sărăcind mediul lor de trai din an în an mai mult. Și unele și altele adună însă în corpul lor substanțele din care constă viața, imobilizându-le pentru un timp oarecare, ce poate fi îndelungat. În acest chip s'ar produce repede un dezechilibru în natură și apoi o stagnare a vieții, căci materia din care se reface viața de pe pământ, ca și energia necesară a acestor procese biologice, este cantitativ constantă. Dacă natura ar produce într'una organismi noi, p strându-le și pe cele mai bătrâne în viață, atunci cantitatea substanțelor elementare din care se compun organismele vii, s'ar micșora mereu și, fiind imobilizate în corpul acestora, curând nu s'ar mai putea naște ființe noi. Natura ar fi în acest caz tristă în uniformitatea ei, iar viața îmbrăcată în aceleași forme ar fi lipsită de puterea ei de a mîna desvoltarea organismelor mereu înainte.

Atunci viața ar înceta de a compune din aceleași elemente substanțe vitale noi, din ce în ce mai compuse; de a le schimba, dându-le forme noi. Or, în spațiul mărginit și limitat al planetei noastre, variabilitatea organismelor este singura cale pe care viața trebuie s'o bătătorească pentru a putea evolua.

Pentru a asigura vieții această cale intervine moartea, prin care se redau apei și pământului substanțele, din care viața creiază și modelează forme noi. Viața reprezintă forța productivă, organismele vii produsul, iar moartea înfățișează forța distructivă, prin care se contrabalansează acțiunea vieții.

Viața îmbină din cele 4 elemente anorganice de bază compuși din ce în ce mai complicați. Acestui proces sintetic îi pune capăt moartea, după care în aceleași organisme se inversează procesul chimic, căci tot ce s'a compus în timpul vieții se descompune acum până la cele 4 elemente de bază. Astfel materia anorganică dela început se transformă în materie organică pentruca, după un timp oarecare, să redevină anorganică. În felul acesta materia dătătoare de viață se află într'o continuă mișcare de circulare.

În această circulațiune a substanțelor nutritive, moartea reprezintă numai un stadiu sau mai bine zis un „punct critic“. Cât timp moartea va succeda nașterii, atît timp va exista și acest circuit al substanțelor vitale. Continuitatea vieții se bazează pe această succesiune, iar manifestațiunea cea mai grandioasă a acestei vieți este transformarea, pe care ea o impune neconținut materiei.

Admițând acest circuit uriaș al materiei care compune corpul viețuitoarelor și văzând zilnic și pretutindeni în natură

sucesiunea dintre naștere, formare, compunere, deci producție pe de o parte și moarte, descompunere, deci distrugere pe de altă parte, trebuie să recunoaștem că aceste două feluri de fenomene se contrabalansează și că, deci, între ele există un echilibru care nu se poate schimba decât în limitele posibilului. Aceste limite sunt trasate de cantitatea materiei cuprinse în circuitul uriaș al substanțelor vitale de pe pământ. Oscilațiile care se produc prin lupta dintre factorii productivi și destructivi sunt fenomene vremelnice. Echilibrul acesta este tot atât de vechi ca și viața. El s'a format atunci când atomii au început să se unească în spațiul nemărginit, când pe globul fierbinte a început să mijască prima auroră a vieții, plante și animale cari, desprinzându-se de pe locul care le-a născut, au intrat în vâltoarea luptei pentru existență.

Acest echilibru între producție și distrugere cu oscilațiile vremelnice în favoarea uneia sau alteia, ale căror limite sunt fixate de cantitatea substanțelor cuprinse în circuitul vital, va dăinui cât timp viața va putea să-și continue evoluția pe planeta noastră.

Constanța, la 27 Mai 1940

Lucrări consultate :

- Kahn, Fr.* Das Leben des Menschen, 5 vol. Stuttgart 1925
Kober, L. Das Weltbild der Erdgeschichte, Ed. G. Fischer, Jena, 1932
Beusch, B. Das Prinzip geographischer Rassenkreise und das Problem der Artbildung, Berlin, 1929

ȘCOALA ROMÂNĂ DIN DOBROGEA-NOUA IN LUMINA DOCUMENTELOR, INAINTE DE 1877

Armătura culturală, întrebuițată de dascălul Costache Petrescu, în satele dobrogene, dela Turtucaia și până înspre Tulcea, avea de scop, ceiace înseși „Statutele Societății române de cultură și limba din Silistra“, prevedea :

1. Art. II Scopul Societății este :

a) A propaga prin toate mediulocele putincioșse, între Romanii din aceste parti, invatiatura limbei materne (Romana), a adjuta Comunitatea Romana și Eforia Scoleloru Romane, d'aici, in affacerile și misiunea lor;

b) A conlucra la desvoltarea educațiunei naționale și a oppera privelegiele ei :

1. Protegindu școlele urbane și rurale din tota Dobrogea și staruindu a înființia și una scôla de fete in orașul Silistria.

2. Cerându și activandu, prin staruintele sêlle, înmulțirea și îmbunătățirea scôlelor ;

3. Staruindu din toate puterile pentru sacta punere in lucrare a donațiunilor făcute în favôrea invatiaturei publice:

4. Aperandu ditepturile legitime alle corpului invetiatoru, prin toate mediulocele legale;

5. Adjutandu pe junii scolari, Romani, lipsiti de mediuloce, d'aici și din Dobrogea, și,

6. Stăruindu a sustine ua scôla cu patru clase primari pentru juni sêu adulti, in orele de nôpte iêrn'a, și in dillele de serbatore vêr'a, și a complecta bibliotheca scôlei, pentru folosulu nationalu, etc.

Această societate a fost înființată în 12 Octombrie 1870, la Silistria, iar statutele ei, tipărite sub forma unei cărțicele cu coperta galbenă (Tipografia C. Petrescu C. T. I. G. Costescu, 7 Calea Mogoșoai 7, 1871 București).

Stampila societății era circulară, având în mijloc o lupoaică lungită jos, sub un copac, sugând la ea doi copilași (Romus și Remus).

Dăm aci și numele membrilor fondatori :

1. Constantin Petrescu, 2. Constantin Săulescu, 3. Petre Săulescu, 4. Nicolae Petrescu, 5. Stoicu Tehodorescu 6. P. Ión Droc. 7. Ilie Gheorghescu, 8. Costache Nicolaescu, 9. Dimitrie Pascale-

scu, 10. Dimitrie Calinescu, 11. Nicolai Iordanescu, 12 Sava Raducanescu, 13. Apostolu Gheorghescu, 14. Niculai Eustatiescu, 15. Par. Chr. Zacharia, 16. Gheorghe Pavelescu, 17. Niculai Calinescu, 18. Enciu Calinescu, 19. Tanase Trandafil, 20. Niculai Stephan, 21. Voicu Iliescu, 22. Manoli Chițescu, 23. Pr. Theodor din com. Vaidamiru, 24. Michalachi Iliescu, 25. Chiriță Theodorescu, 26. Dimitrachi Anghel, 28. Anton Theodorescu, 29. Gheorghe Niculaescu, 30. Christachi Triandafil, 31. Preotu George din Ostrovu, 32. Nuțu Stan, 33. Petre Petrescu, 34. Dimitrie Chirescu din Rassovata, 35. Ivanciu Vicescu, 36. G. N. Neamțu și 37. Const. Petrescu Condu-ratu, din Bucuresci.

Era prin urmare, la 1870 în Silistra, o comunitate organizată de Români, așezați acolo de vremuri uitate și cari prin mijloacele de atunci, sub stăpânirea Turcilor, diriguiau și înființau și prin celelalte sate dobrogene, școli românești. La fel, acelaș proces de manifestare culturală, avea loc, la celălalt capăt al Dunării, în părțile Vidinului, popa Dragsin Bănățeanul încerca să strângă într-un tot pe Români și să-i apere de desnaționalizare, înconjurându-i chiar cu zidurile unei noi credințe.

Sub impulsul lui Costache Petrescu, s'au înființat școli românești în Ostrov, Vaidomir (Aidemir), Popina, Satu-Nou, Buceag Alimanu. Oltina, Rassova, Parochioi, Cerna-Voda, Hârșova etc. fiind controlate de el, ori de preoții și eforii comunității române din Silistra.

Toate aceste școli erau susținute de locuitori, dornici de a avea „pâinea sulletească”; în afară de aceasta, li se trimeteau cărți gratis și ajutoare bănești, strâ-se din cotizațiile membrilor și donații, din taxele pe diplomele ce se acordau românilor, la intrarea lor în Societate.

Iată un exemplar de corespondență, între focarul de cultură românească din Silistra, cu învățătorii satelor dobrogene, unde luau ființă școli românești :

Institutorele
Școalei române
din Silistra
Nr. 6

anul 1860 Februarie 17

Domnule Invățător,

Asupra celor relatate de D-voastră prin petițiunea Nr. 1 am onoare a vă libera 10 exemplare Abecedare de Iarcu pentru copiii săraci ce sunt doritori a învăța la școala ce m'asigurați că ați înființat. Vă laud în fine atât pe D-voastră cât și pe acei alți frați Români din acea comună începând dela Preotu, ciorbagii, adale și ceilalți cărora arată-le că voiu fi, atât eu cât și Eforia foarte mândru dacă veți pune mai bună silință pentru regularea școalei de acolo.

Primiți asigurarea deosebitei mele considerațiuni.
Institutore, C. Petrescu.

Domnului Niculai Negoescu învățătorul școalei române din Comuna Aliman.

Aceasta ne dovedește că era de întins câmpul de activitate al dascălului Costache Petrescu, grija lui pentru împânzirea scri-sului românesc și mândria lui și a instituțiilor de cultură din Silistra, pe care le conducea, de a vedea cum răsare prin satele depărtate, vetrele școlii române.

Mișcarea culturală ce tâșnea din Cetatea lui Mircea, trecea malurile Danubiului, ducând vestea prin cele orașe și sate românești, de sub domnia lui Cuza-Vodă, uneori și peste Carpați, la frații noștri, roboți atunci Maghiarilor.

Apelurile dascălului Petrescu, pentru conaționalii lui, erau insuflete de cel mai cald și autentic patriotism. Ele au avut un mare răsunset și o echitabilă răsplătire.

Dăm aci în întregime unul din aceste apeluri :

Nr. 36.

Silistra 1873 Iulie 30

Domnulu meu,

„Chelle mai scumpe lucruri alle unui om suntu limba și patria. Aci mai aprópe de națiunea noastră mumă, comservămu ânche și vomu conserva suvenirile tradiționale și istorice, și marile lupte que frații noștri Români din România liberă au bravatu în contra aqu-e lora que voiau se le cotropească și limbă și naționalitate.

Fideli aqestui expemplu și noi, Români din dirépta Danubiului, ne încercămu a sustine și a prepara juna generațiune presintă în simțimintele, în aspirațiunile și în limba noastră. Qua se atingemu cu reușită aqestu punctu, drumulu aquelu mai scurtu este educațiunea și instrucțiunea.

Predominați de atari decisiuni într'ua țerră streină eternu în luptă cu antagoniștii noștri naționali, ântâia noastră cugetare fu scóla.

Cunóșcemu indestulu simțimintele patriotice que'n totu d'auna V'a plăcutu a cultiva qua se nu ne tememu a Vé mărturisi cu francheță anevóioasele nóstre păsuri, adică : lipsa incomplectă de fonduri qua se susținemu marele principiu quâruiã ne amu devotatu. Vă rugămu d'érã, Domnule în numele Limbei și allu patriei noastre, se dați obolului nostru, pentru quare noi și generațiunea noastră fiitóre, Vă vomu saluta cu uã căldurósã recunoscintiã

Primiți, Domnulu meu, certitudinea pre distinsei nóstre stime.“

Presiedinte C. Petrescu

Secretar C. Neculăescu.

Din multe părți, i-au venit răspunsuri care mai de care mai caracteristice, ținând seama de unde pornise. In ele se oglindește minunat de bine atât sacrificiul și marea silință ce își dădeau Români din stânga Dunării, să nu lase să moară cu totul înstreinați, frații lor, rămași sub stăpânire străină.

Informațiunile și mai ales detaliile ce caut a le da aici, vor părea multora oțioase; ele totuși, socotim că nu vor fi lipsite de orice interes, măcar pentru cei puțini cari se ocupă de asemenea chestiuni, mai ales că tocmai aceste lucruri mici sunt și arată semnul marilor silințe și al trudii de cari erau capabili Români

dobrogeni, sub dominațiunea turcească, ca să-și păstreze limba și legea, cele două atribute esențiale ale naționalității.

Din multe răspunsuri ce i-au sosit dascălului Costache Petrescu, putem să deducem multe cu privire la oamenii de pe acele vremuri.

Redăm pasagii din scrisoarea lui Diamandi Manole, comerciant din Brașov, aceasta pentru a putea să ne dăm seama de strânsele legături culturale ce existau între toți Români, oricât de răspândiți erau ei și peste hotare.

„Cetățene și Președinte allu Societăței Romane de cultura și limba în Siliștra.

Au fostu scrisu în cartea destinului ca romanulu în toate țerile ce locuește se sufere de secóli jugulu amaru alu'inpilării și persecuțiunii după locu și împrejurari în diferite moduri și desbrăcatu de cele mai scumpe drepturi omenesci, fără vina lui, au rămasu naturalmente napoiatu în cultură pa linga celle alte Națiuni culte.

Cu tóte acestea elu trăesce și va trăi și spre marea mirate a antagonisteloru sei elu traeste cu spiritulu și originalitatea sea romană“.

Apoi după ce indică norme de luptă națională și arată că neamul românesc e mare și viguros, face următoarele aprecieri:

„Voi grație regimului Majestății Sale Sultanului care, pentru mine, deși turcu, e mai creștinescu, mai umanu, și mai tolerantu decítu multe alte regime pretinse liberale și creștinești, daru care adi înu lumina secolului al 19-lea prin diferite moduri lucră din răspuțeri a ne desnaționaliza și a ne inpedeca în cultură.

Voá în Orientu ve lipsește numai mijloacole materiale căci aveți libertatea deplina a ve crea școli și a preda în ele eleviloru studiile în dulcea limbă romanească; de acestu dară, de această libertate, de această toleranția Turcească ve fericescu și vé asiguratu suntu înca în multe țari romanii parte lipsiți și parte în ajunu de a fi lipsiți“.

Din alte pasagii reese că acest român transilvănean — probabil prin meseria sa de negustor — a putut cutreera părțile dobrogene și avea bogate cunoștințe de progresul românilor:

„La distribuțiunea premiilor șcòlei vostre ca și copii orășeni copii de țărnnn din satu Oltina au răspunsu exemplaru de bine la toate întrebarile facute de D-lu D-r Iancovits din București și de mine, și de acestea tóte suntu vii dovezi că romanu fie țáranu fie orășeanu din orice parte avindu focarie de lumină alérgă la éle setosu de a se lumina, căci cum au zisu mai susu au încéputu se simtă că cultura e libertatea că în școală constă salvatea sa. Cutezu a vă zice ca imediatu se creeați șcòli în tote comunele romane din Dobrogea și o șcòla de fetițe în Siliștra; căci femeile romane din Tesalia și în Macedonia dela Aurelian péna acum ne-au conservatu mai bine origina romană și prin scola ne o va conserva și mai bine; pentru că femeia prin cultură devine uă Mamă bună și istoria romană ne spune că toți fii ei care au ilustrat-o au avutu Mamă bune“.

Insfârșit, după ce laudă tot mai mult străduințele românilor

din Silistra, pentru frumoasele gânduri naționale față de ceilalți români termină :

„Terminând ve rogu se primiți, din partemii, spre acestu scopu, franci Patru sute — fr. 400“.

Diamandi Manole

Comerciant din Brasiovu

30 Iulie 1873

Socotim că aceste rânduri scrise de un român transilvănean, cercetător și bine cunoscător al stărilor de lucruri din părțile dobrogene și aproape în toată Peninsula Balcanică, confirmă în deajuns starea culturală a românilor din stânga Dunării, lucru ce am dorit să aflăm până la ce grad era și aceea a bulgarilor, din satele dobrogene.

Am invitat de atâtea ori pe vecinii dela sud, să scoată la lumină documentele lor - izvoarele - de unde să se vadă, înainte de 1877 - câte școli bulgărești aveam prin satele dobrogene. Prin o colaborare sinceră între noi și ei, pe bază de documente, se poate foarte bine înjgheba istoria mișcărilor de populație precum și starea culturală în satele dobrogene în timpul stăpânirii turcești.

Rămâne dar stabilit că Silistra, înainte de 1877, era pivotul de unde în formă de evantaiu, se formau școlile române în satele dobrogene, sub ochiul ager și dirigiuitor al românului, dascălul Costache Petrescu. Prin cele trei instituțiuni românești: („Elo-ria; „Societatea“ și „Comunitatea“) se tindea la unul și acelaș scop: „Cultivarea sentimentelor românești prin școală și biserică și răspândirea învățaturii de carte și spiritul de ordine printre Românii dobrogeni“

Din statisticile a câtorva sate dobrogene, întocmite de el - unele - iar altele de învățătorii respectivi, dar sub directa lui supraveghere, sunt singurele cu mare interes, rămase, dela Ion Ionescu - dela Brad, încoace. In ele se oglindește perfect, coloritul etnic românesc al întregii regiuni - Dobrogea - Nouă.

Intocmite pe o scară mai întinsă decât ale lui Bieloserco- vici și baron d'Haggues (1878) Camile Allard (1856) Lejan (1861) și Peters (1856) - sunt și rămân cele mai apropiate de adevăr.

Cea mai veche, intitulată „*Statistica Românilor din urbea Silistra din 1870 Noemvrie în 26*“ este elaborată chiar de dascălul Costache și a servit de model pentru toate celelalte ce le posedăm: Oltina, Cășlei, Beilicului, Ostrovului, Bugeacului etc.

Să analizăm pe aceea a Silistrei care este scrisă foarte curat și citeț:

Pe patru pagini, până la Nr. de ordine 116, s'a păstrat ordinea în chipul cel mai regulat: se continuă apoi pe pag. 6-a până la Nr. de ordine 145 și pe pag. 8-a până la Nr. 183; revine după aceea, în continuare, pe pag. 5-a până a Nr. 212 și pe pag. a 7-a până la Nr. 41 și se sfârșește pe pag. 9-a cu Nr.

de ordine 249, având câteva din ultimele nume scrise cu creionul.

Rubricile cuprind: numărul de ordine, familia (numele sau porecla), maturii, junii, copiii și bătrânii. Ultimele patru rubrici sunt împărțite fiecare în două, pentru a se stabili sexele.

Și acum să facem în număratoarea :

Sunt 249 capi de familie românești, corespunzându-i 837 suflete ; din care avem : 201 bărbați, 178 femei, 95 tineri, 44 fete, 152 băeți, 131 fetițe, 8 bătrâni și 28 bătrâne.

Dăm mai jos numele proprii curat românești, așa cum sunt redată atât de citeț, în statistica cu foi îngălbenite. ce o avem în față :

„Abagiu, Anastasescu, Andreescu, Arabagiu, Arab-Ușac, Avram, Baba-Chirana, Bara-Joe, Bacanu, Badea, Balicciu, Badu, Bădălan, Beanu, Beregu, Birjaru, Boiangiu, Botea, Bratu, Brutaru, Bugeceanu, Burunsuzu, Buzatu, Cafegiu, Caiccin, Cantaragiu, Caraconcea, Caramiș, Carizu, Casapu, Călinescu, Cărămîdaru, Cepoeică, Chior-Pascale, Chiulhangiu, Ciocăneșteanu, Cismaru, Ciutaru, Civitu, Cocos, Cojocar, Coleașa, Crăciun, Cristea, Croitoru, Dan, Dimciu, Dimorian, Dinu, Dobre, Dragne, Droç, Dudu, Eniu, Feraru, Frunză-Verde, F.-Vânt, Gavazu, Georgescu, Gheorghescu, Gheorghiu, Ghilaci, Ghițuleasa, Golea, Guleamă, Gușu, Hagioglu, Ilescu, Iordan, Iordănescu, Ivănescu, Lețcae, Lumânăraru, Manea, Manole, Marcu, Măcelaru, Mămăligă, Mândru, Mircescu, Mitache, Mocanu, Moraru, Moșu, Mușatu, Neamțu, Nicolaescu, Nicolache, Nuțescu, Nnțu, Olteanu, Oprescu, Ostroveanu, Palabutuc, Panaiot, Pascale, Păsculescu, Pavlescu, Pândaru, Petrana, Petraru, Petre, Petrescu, Petrică, Pește-Lungu, Pravăț, Prodănescu, Răducănescu, Rădulescu, Roșu, Sandu, Săulescu, Seizu, Sintion, Sintionescu, Sințaru, Simion, Stan, Stanciu, Stătescu, Stoian, Stroe, Surdu, Șiretu, Șonetea, Ștengarița, Teodorescu, Trandafir, Trandafirescu, Trițu, Tuculea, Tudora-che, Tunsu, Tutcu, Țăranu, Țiganu, Țintaru, Vasilescu, Vicescu, Vizi-ziu, Voichița, Zaharia, Zangogiu, Zavergiu.

Carp Sandu
învățător-Silistra

SCRISOARE

Dragă Ioane,

Cum trec anii!

Nădejtile noastre împletite cu fiecare răsărit sau apus de soare sunt cei mai mari dușmani ai omului — îi fură frânturi din viață, că de multe ori își vede cheltuite, cu apreciabilă viteză, acest mare „bun“ — viața.

Sunt fire puțin maleabilă, nu mă pot împăca cu orice asfalt de pe drumurile vieții — așa că numai cineva care mă cunoaște îndeaproape mi-ar da dreptate — mai ales tu — dacă ai auzi că poliția este bună pentru alții, dar nu pentru mine, așa că nici o altă justificare nu-și mai are rost pentru vestea ce ți-o dau: nu mai sunt în poliție — demisionînd de vre-o doi ani și jumătate, tot de atunci am intrat, prin concurs, în cadrul funcționarilor p. t. t. și ceva mai mult — al specialiștilor.

Specialitatea vei afla-o cu altă ocazie; iar drumul ce-l făceam pe „Carol“ în jos, în după amiaza acelei zile, era spre Poștă; dar n'am voit să-ți stric plăcerea cu care parafrazai prietenului tău „cartea mea de vizită“ din laza embrionară.

Prin „satul“ nostru n'am mai fost de astă primăvară cînd venisem depe „zonă“.

Mi-era dor mare de mama; nu știu de ce, cînd am văzut-o îmi părea mai bătrînă, ochii, mai plîși și obrazul mai sbîrcit — mama.

Imi venea să plîng, să murmur lîngă obrazul ei:

„De lîngă candelă, Preacurata - fără salbă - a coborît din ramă

„Cu copilul scutăcit în tort și borangic, în casă...

Era Ioane, în timpul cînd plesnesc mugurii; iar sălciile-și aruncau mișșorii pe ape și casa noastră îmi părea:

„Pămînt ars în jar — ca orice căsuță din sat —

„Poartă căciulă cioplită din brad, din stejar!..

„Stă nfiptă în pămînt, ca o piatră de hotar

„Și-și culcă soarele, la amiază, pe velința din pat...

Am trecut și pe lîngă grădina noastră — grădina lui Epicur — Ți-aduci aminte de fața aceea cu coroana de cozi și cu nume franțuzit? A murit!

Ce cuvînt simplu și cît de înfricoșător trebuie să fie de pronunțat în ultimele clipe, mai cu seamă cînd ești atît de tînăr..

În cimitirul de pe malul apei — biserica de lângă casa mea — crucea ei fără nume, a rămas albă.

De aş putea, aş dăltui în piatra ei, ca epitaf, un singur vers:

„Pământ... Șerpii părului s'au jucat cîndva în vînt!

Îți vine să rîzi că m'a influențat Pillat cu poemele lui într'un vers ... Da!.. și cît am stat aca-ă am așternut într'un caet cîțiva „fluturi albi“ pe care ți-i trimit, nu sub formă de insectar, ci pentru simplă lectură:

PLOPUL

Miresme din pămînt se 'nalță către cer...

CĂLĂTORIE

Norul, s'a frînt în tăcere umbra peste sat.

BISERICA

Scriptura și zidul în cruce, cu raiul pictat.

POPAS

Intr'un mărgăritar de rouă, soarele-i ascuns.

CERUL

Ciob imens de alabastru — albe nalbe 'n el —

FAPT DE ZI

In roua unei teci de pir, s'a stins un licurici.

CODANA

In ochi: tot cerul unei zile și 'n păr: o noapte

VALS

Un sbor de rîndunică, în marea de lumină.

CIMITIRUL

Lacrimi a strîns din sat și pietre de hotar din cîmp.

SATUL

Pumn de pădure 'n cîmp ascunde case — și pe ea.

Am scris atîtea despre mine; iar scrisorile tale au îngălbenit atît de mult, că atunci cînd le-am răsfoit — ultima dată — par' că mi-era ciudă pe tine că n'a venit timpul să-mi scrii de primul fruct“ al tău cam așa:

„La horă 'n sat, cu el în șold, flăcăii să mi-l joace brîul,

„Să-l iau în șea pe cal cu mine și aplecat s'apuce frîul...

„Și'n iarba crudă din islaz, pe mușuroiul de furnici

„Să prindă în palmele lui mici, o gîză mică, - licurici.

sau adresîndu-te „ultimei tale dragoste“, să-i scrii în versuri albe:

In ziua cînd va înflori

garoafa albă,

din glastra de pămînt dela fereastră

Și'n ziua cînd va înfrunzi

primul tufan,

din șirul de tufani

ce străjuiesc căsuța noastră...

copilul nostru va avea un an!..

Și în fine ca un perpetuu îndrăgostit fără urmași:

„N'ai să găsești în odăița plină cu velințe și șervete
 „Vr'un philocactus, ci prinse 'n grindă, flori de tei...
 „Nici mici fotografii ici, colo, s'atirne pe perete,
 „Că 'n fiecare colț al casei, tu rizi în ochii mei!..
 loane, tu știi ?.. a murit Papicu!..

Comoara aceea de lut însuflețit... Cîte amintiri, cîte a-
 - mintiri... și s'a dus !

„Era în vara anului 1933...

Și a murit Papicu...

Termin fără formulele romantice ale lui Kogălniceanu cînd
 era la Luneville : „cu fiască plecăciune“... și nici cu motto sem-
 nificativ al unui capitol din Jean d' Agreve : „AVE EVA“,ci sim-
 plu, îți scrie

NIC. UNTĂRESCU

SONETE DE GH. A. CUZA

Vitrina librăriilor ne-a dăruit acum câteva luni, un volum de sonete al cărui autor poartă un nume atât de cunoscut, dar care a vrut să se strecoare subtil din mijlocul larmei și svonului, ca și semănătorul care și-a terminat cu sîrg în faptul înserării, împrăștierea boabelor pe ogorul răscolit de brazda cea nouă.

Înțelegem această contiguitate cu singularitatea modestiei din partea, d-lui Gh. A. Cuza și ne-o explicăm plină de cuvîntă, căci poezia adevărată e ca și o piatră de preț care strălucește ea însăși, ci nu datorită reflexelor streine din afară.

Tradiția ieșană cu reputația ei de cultură, începînd cu Junimea, Eminescu și Creangă și continuînd pînă în zilele noastre cu Ibrăileanu, Mihail Codreanu, Teodorenii și S^{ca} doveanu, nu putea să se comporte altfel.

Așa dar, dela început, trebuie să mărturisim că ne găsim în fața unei autentice poezii. Poezie isvorită cu plasticitate dintr'o adîncă simțire, reținută însă cu avînt de maturitate și poate pe un fond de melancolie, de pesimism animat încă pe vîrfurile de ram ale Copoului, ca ecou al unor pași cari au trecut pe acolo.

Pesimismul, se știe și poate n'ar mai fi nevoie să amintim, — a fost înălțat la rang de doctrină de marele Eminescu. Născut din unele constatări reale asupra stărilor de început dela noi, sociale, culturale, literare, etc., și definit în forme de gîndire și de simțire nemuritoare, era firesc să dăinuiască dealungul epocilor și la umbra lui să înmugurească talentul și toată eflorescența versului despărțit pe categorii. Inclt originalitatea poeziei romînești, implicit trebuia să porceadă dela această obîrșie, atîta vreme cît un făuritor de slovă mai nouă întărzia să apară.

Devenind o expresie largă de manifestare a spiritului, pesimismul a urcat și el pe scara înălțimii talentului, devenind uneori sterp de gîndire, iar alte ori atingînd culmi de profunzime neînchipuită. Cu deosebire, cum este cazul cu sonetul, concentrar sentimentelor în acest gen și revărsarea lor în nobleța versului, e o operă grea, purificatoare de inutil!, — inutil care adeseori stă în calea poeziilor. La d-l Gh. Cuza slova e ca și o vibrație cosmică, ce mîină mereu înariparea crescîndă a sentimentului pur, care îmbracă pînă la urmă expresia pregnantă de înaltă artă. Un exemplu la întîmplare:

Novembrie iar pe la ferestre geme.
Cosit de vînturi, spicul apei cade,
Cad ploile pe geamuri în cascade
Și mă despart de oameni și de vreme.

Descumpănirea poetului se impune dela sine, e organică, datorită ploii nesfârșite care adună depe meleagurile sufletului acea stare de spleen, de nestăpînire a gîndurilor, rătăcitoare în vag.

Volumul acesta de sonete cuprinde cinci cicluri de poezii, cu o precuvîntare tot în versuri, ținînd loc de preambul.

Sonetul se definește simplu, dar ca o inscripție săpată în piatră :

Sonetu-i diamantul rupt din stîncă,
Cioplit mereu, dar care cere încă
Desăvârșirea clarului cristal,

Numai atunci el scapără scîntee
Și frînge razele de ideal
În splendide lumini de curcubeu.

Firește, poetul se convertește îndată în critic și încă pe scara cea mai înaltă a exigenței.

Cu această scrupulozitate de artă cu care sonetul e înconjurat, sunt redată Pastelele, Varia, lui Eros, Chipuri și la Umbra Altarului. Sunt în aceste mănunchiuri de poezii, scăpărări tainice de ideal, evocări din trecut, din tinerețea anilor primăvăratici, — constatări melancolice și încrustări la răspîntii de timp.

Cetitorul se află cuprins în regăsiri și risipiri de avînt, în înmuguriri de tristeți și de sincronizare a puterii de evocare și a opticii prin care e privită vremea de altă dată, azi. Redăm în această privință sonetul Amurg

Pe cerul visării, grei noui de tuci
Aștern desnădejdea 'n umbriri de-asfințit,
Și calea-i pustie, și tu ești trudit...
Sărmane drumeț, încotro mai apuci ?

Purtat de 'nșelări și de-al dragostei mit,
Zădărnice povara pe umeri și-o duci ;
Stai — troiță veche, uitată 'n răscruce —
Cu brațe căzute și lemn putrezit.

De ce nu 'nțelegi că azi nu-i ca ieri,
Că stropii de sînge prin ani se tot scurg
Cum pierd — aurora în vagi înserări ?

Vezi : drumul se pierde în văi de amurg
Și 'n urma ta pașii din țărână s'au dus...
La ce să mai stăruie cînd toate au apus ?

Aceleași reflecțiuni deopotrivă de evocatoare, adîncite în realitate și în gînduri de crepuscul care moare undeva pe un pisc, se nasc în sufletul poetului cînd înfățișează Iașul contemporan și muribund în învălmășeala timpului, cu carii cari îl rod în taină. E o refulare de conștiință, la răscruce de vremuri, cu tot pitorescul inedit ce cuprinde.

Nici sfînta cruce țintuită 'n cuie
N'a cunoscut dureri așa cumplite :
Bătrînul Iași de veacuri răstignit e,
Calvar spre care nimeni nu mai sule.

Tinjește Golia și Trei-Sfetite
 Și moare în deal uitată Cetățuie,
 Dar nu au cui durerile să-și spuie,
 Se pierd încet, de vremuri osândite.

Pîngăritorul veac mereu crestat-a
 Rușinea pe răbojul măreției :
 O pușcărie tristă e Galata,

Dughene-s azi psaltele Domniei,
 În capitala de odinioară
 Ajuns-a cuibul celor fără țară.

Incheiem însemnările noastre aci, cu o emerită constatare. Volumul de Sonete al d-lui Gh. A. Cuza, e o poezie aleasă, de înaltă artă, care se alătură cu măiestrie la opera sonetică a celui alt ieșean, d. Mihail Codreanu.

VAL. P.

«ANUL 1840» DE GRIGORE ALEXANDRESCU

E firesc, o cultură tânără să nu aibă opere, care să numere în urma lor sute de ani.

Totuși acum câți-va ani, remarcam într'o notă (Analele Dobrogei pe 1934, pag. 194—197) cu privire la Cronica lui Ioan Neculce, că în 1932, când a fost a treia oară publicată în întregime, se împlineau 200 de ani, de când se dovedește că a început a fi scrisă. Opera lui Neculce, povestitor de talent și original, pictor de portrete și de situații pline de viață, a putut străbate 200 ani!

Iată acum un alt exemplu de longevitate românească : Opera lui Grigore Alexandrescu. El publicase primele versuri în 1832, iar în Decembre 1838, publicase al doilea volum cu elegii, epistole și fabule — opere care au pășit suta de ani de când au văzut lumina tiparului. Aceea însă, care împlinește chiar zilele astea suta de ani dela publicare este capodopera lui Grig. Alexandrescu „Anul 1840“. În adevăr această poezie a fost întâi publicată în revista „Dacia Literară“ ce apărea în Iași, No. pe Maiu—Iunie 1840, pag. 444, sub semnătura „***U. din B.“

Piesa e construită din 76 versuri iambice, formă de vers foarte potrivită pentru expresia aspirațiilor... înăbușite! Și'n adevăr cu astfel de aspirații întâmpină poetul acel an. Oare aceasta să fi fost cauza că a fost publicată în Moldova și nu sub nume propriu? Istoricii literari au făcut fel de fel de comentarii asupra poeziei, care, ni se pare, chiar pusă în cadrul lumii de acum 100 de ani, n'are nimic vinovat în ea.

Ce cuprins are poezia „Anul 1840“? Iată-l în scurt și'n proza mea :

„Să sperăm, așa zice omul care trăește pentru viitor și așa mă îndemna sufletul meu de copil. Dar, ce speranțe născu un an, le spulberă altul; iar amintiri bune — mi-au rămas puține.

Pe tine, 1840, te așteptăm cu încordare și eu și toată omenirea, ca pe un reformator! Inșă aspectul lumii, ce te așteaptă, e meschin : învechit și plin de minciună și asuprire. An nou, nu ne înșela și tu! Nu schimba numai rău cu rău, sau cu mai rău!

Pentru mine nu cer nimic, sunt obicinuit să sufăr. Aș vrea numai să mă mîntui de ideea tristă, că lumea e ursită asupririi; să respir într'o lume mai bună! Iar de-o fi să mor,

să știu că las o fericire trainică și celor ce m'au iubit o bună amintire“...

După cum vedem aspirațiile poetului sunt înăbușite de aspectul sau tabloul lumii în general și privit obiectiv, ca omenire, — iar nu redus la micul principat, în care poetul trăia și al cărui ostaș fusese pînă în Octombrie 1837.

Și totuși un istoric literar ne spune că „Anul 1840“ a fost considerat subversiv și a adus arestarea poetului, deoarece el s'aștepta la schimbări depe urma unui complot, la care lua parte; iar un alt istoric literar, că în poezia aceasta poetul ar fi făcut un tablou tendențios al guvernului țarei sub Regulamentul organic.

Presupuneri!

Este adevărat numai că în 1839, colonelul Ion Cîmpineanu, un fruntaș al progresiștilor, ales deputat în Adunarea Națională a Țarei-Romînești de colegiul boerilor de rangul I, călătorise în Europa, stăruind pe lângă guvernele englez și francez pentru „Unire“, ceea ce nu convenea domnului de-atunci Alexandru Ghica, care-l denunță Porței. Cîmpineanu, la stăruința Porței, e arestat de austriaci la Caransebeș, și adus în țară e închis la Schitul Mărgineanu și apoi la Plumbuita. Dar complot n'a fost. Dacă și Gr. Alexandrescu a fost arestat în Octombrie 1840, aceasta s'a făcut poate din cauza prieteniei vechi cu Cîmpineanu și cu ocazia represiunii agitațiilor, ce se făceau pentru liberarea acestuia. Chiar cu Eliad, care ar fi fost în presupusul complot, Gr. Alexandrescu stricase prietenia înainte de 1838.

Cît despre tabloul guvernului sub Regulamentul Organic, — ar fi a reduce perspectiva largă a poetului, care vizează dacă nu lumea întregă, cel puțin Europa timpului, cu ochii omului aceluși timp doritori de-a vedea mai curînd prefacerile profetizate de curentele romantico-revoluționare.

În acel timp în Țara-Romînească domnea dela 17 April 1834 Alexandru Ghica. Regimul extern era al protectoratului Turco-Rus, iar cel intern al regulamentulului organic, care organizase puterile statului și tindea spre „prima unire“, unificînd așezămintele administrative. Domnul avea alături, cu puteri aproape egale, Adunarea Națională, care în Țara-Romînească cuprindea: 3 episcopi — membri de drept, 20 de boeri — aleși de colegiul boerilor de rangul I și 13 deputați aleși ai celor 18 județe, iar unul al orașului Craiova.

Putem spune că în locul colonelului I. Cîmpineanu arestat, a fost ales imediat Aga Ion Slătineanu.

Județe erau unul mai mult — județul Saac (între Prahova și Buzău), iar deputat al acestuia era Paharnicul Grigore Lipănescu. Ca să amintim și de un alt județ, menționăm că deputat al județului Ialomița era paharnicul Ion Roset.

Regimul Țarei-Romînești, chiar dacă nu era cel vizat de romantico-revoluționarii romîni, a cărora existență nu se poate tăgădui, era o etapă înaintată și cu tendința de-a vindeca rănile trecutului și în special ale ocupației rusești de 6 ani din 1828 pînă la 1834.

Luînd lucrurile cum erau și privind de-o parte în guvern autoritate acrimonioasă, de alta, în opoziție, spirit protestatar, între ele încăpea greu o fire ca a lui Gr. Alexandrescu pornită spre satirizare, ironie și sarcasm. Se știe că oamenii, cari au credința că joacă roluri serioase, nu pot suporta nici chiar nevinovatul umorism!

Cauza publicării poeziei în Moldova? Credem că urmează a fi căutată în relațiile literare: la București, Gr. Alexandrescu era certat cu Eliade, la Iași era prieten cu Donici. De ce n'a semnat cu nume propriu? Modestie de musafir, sau pentru a menaja susceptibilități moldovenеști.

Poezia „Anul 1840“ calificată de un critic „odă“ a apărut în volum în 1842 la Iași, așezată desigur de poet, între „Meditații“, — deosebirea ar fi ca dintre sentiment și cugetare. Credem că poetul a cugetat logic.

Eminescu în „Epigonii“ a caracterizat pe Gr. Alexandrescu mai cu seamă pe baza acestei „meditații“, de altfel ideea din versul, ce vorbind de ani, spune: „Și ce nădejdi dă unul, acelălalt de ia“ e împrumutată de Eminescu, care o transpune în „ce-un secol ne zice, ceilalți o deszic“ — adevăr pentru atitudini, puncte de vedere... În ce privește poezia, cred că de „Anul 1840“ se va vorbi cu admirație și, sigur, cu mai multă căldură, și înțelegere, după încă un secol, în 2040!

D. STOICESCU

NOTE DESPRE DOBROGEA INTR'O REVISTĂ ARMEANĂ

E mai bine de un an de cînd am avut plăcutul prilej să cunosc pe profesorul armean *H. Dj. Siruni*, în timpul unei excursii, făcute de studenții specialiști în istorie ai Facultății de Litere din București, prin Dobrogea, sub conducerea d-lui conferențiar universitar N. A. Constantinescu. Apreciat de cercurile noastre științifice prin activitatea de minuțioasă descifrare în scrierile armene a datelor ce se referă la istoria romîncască, d. Siruni a înflințat în capitală, în anul 1935, revista de cultură armeană „Ani”. O revistă impunătoare prin frumusețea exterioară a prezentării și prin calitatea subiectelor și colaborărilor.

Cercetînd cu deosebire izvoarele armene cu privire la trecutul neamului nostru, d. Siruni, într'o comunicare prezentată Academiei Romîne în ședința din 16 Noembrie 1928, a redat paginile referitoare la Moldova și Muntenia din opera geografului armean, Păr. Hugas Ingigian. Acest preot erudit membru al Congregației Mechitariștilor din Veneția, a redactat trei din cele 11 volume ale „*Geografiei celor patru părți ale lumii*” a lui Stepanos Cuver Acont, starețul Congregației. În revista „Ani”, începînd cu volumul IV al anului întii (Noembrie 1936, pp. 64—69), d. Siruni publică argumente din vol. VI. — Cap. 3 și 4 — seria Europa; aceste capitole conțin date care ne interesează, fiind vorba de *Pașalicul din Ozu sau Ociacov* și de *Principatele tributare Ulah — Bugdania*. Cum în pașalicul din Ozu, și anume în primul livalic sau sangeac, intra însăși Dobrogea dela sfîrș. sec. XVIII. și încep. sec. XIX, această parte din amintita *Geografie* o dă în traducere de Siruni.

Transcriu cîteva rînduri relativ la Tătarii din Dobrogea: „Teritoriul acesta se întinde între Dunăre și Marea Neagră, începînd dela gurile Dunării pînă la Aitos, după cum arată manuscriptul turcesc *Gihannuma*. Însă geografii europeni pun hotarul acolo unde sunt ruinele zidului lung pe care l-au făcut împărații greci începînd de prin părțile Silistrei pînă la Constanța. (Se vorbește aici de așa numitul „val a lui Traian”, care începe nu dela Silistra, ci dela Cernavoda și ține pînă la Constanța, și este opera — după ultimele cercetări arheologice — împăratului Anastasius. N. R.) Teritoriul este o cîmpie care este folosită pentru pășunat; are unt și miere din belșug. Locuitorii tătari sînt o ramură a Tătarilor din Asia. Sunt renumiți prin ospitalitatea ce o dau drumeților, mai cu seamă în satele stăpînite de ei unde primesc oaspeți fără deosebire de națiune și le dau de mîncare trei zile. În vechime făcea parte din Moesia inferioară, pe care Ovidiu l-a numit mai

tirziu Pontus și care transformându-se și unindu-se cu Scitia s'a numit Scitia Mică sau Scitia inferioară.

„Acolo pe țărmul Mării Negre, în apropiere de Constanța se găsește un orașel care se numește **Tomis**. **var** (pe turcește **Barcala**, vechiul **Tomi** sau **Tomis**) unde **Impăratul Augustus** l-a exilat pe **Ovidiu**. În timpul **Împăratului Caracala** acest oraș era capitala acestui ținut, după cum se vede din vechea sa monedă care se numește de asemeni **Pontus**. Sunt amintiți în *scripte* **episcopi** având reședința aci, **Sf. Vretannius**, în timpul **Împăratului Valens**, și **Sf. Teotimos**, în timpul **Împăraților Teodosius și Arcadius**“ (Vol. cit.).

IOAN MICU

ELSA ȘI G. DIMITRIU-SEREA, DOBROGEA ROMÎNEASCĂ

ED. „ACȚIUNEA ROM.”, TIP. ZIAR „UNIVERSUL”, BUC.)

În cadrul «Dobrogea, Țara Soarelui Răsare» au fost organizate, anul trecut, de d-na și d-l Dimitriu-Serea, la Fundația Carol I, o serie de conferințe care s'au străduit să trezească în sufletul publicului Capitalei și alte răsunete, cu privire la ținutul românesc dintre Dunăre și Marea Neagră, decât acelea deșteptate de amintirea anotimpului băilor la mare. Conferințele au fost strinse, cu grija tot a celor doi soți, într'un volum apărut nu de mult, cu o distinsă ținută de tehnică tipografică, și puse la dispozițiunea publicului de data aceasta, de pretutindeni.

Ceeace trebuie subliniat *calamo verso* este ornarea volumului cu numeroase reproduceri de pe atâtea din monumentele arheologice descoperite în acest pământ unde istoria ivește în tot locul vestigii. Produce, în adevăr, o plăcere deosebită pentru ochi, când răsfoește cineva această carte, din care îngrijirea acordată editării seriei de conferințe iese din plin la iveală, cu fiecare pagină unde figurația și litera rîndurilor se alătură într'o remarcabilă îmbinare.

Volumul cuprinde capitole variate ca subiect: *Ce este Dobrogea* (C. Brătescu), *Istoria Dobrogei* (N. Iorga), *Dobrogea romană* (Sc. Lambrino), *Dobrogea: frumuseți naturale* (Ion Simionescu), *Dobrogea: Regim juridic* (D. Stoicescu), *Romîni și Bulgarii* (C. Brătescu), *Minoritățile Dobrogei* (?) etc. Aceste capitole sunt urmate de un număr de articole republicate după ziarul constantăean «Dobrogea Jună»

IOAN MICU

REDACTIONALE:

Atragem atențiunea d-lor autori, că ordinea în care se publică materialul, este impusă de necesitățile tehnice, așa că nu primează nici o preferință

Toate manuscrisele, corespondența, cărțile destinate recenziilor, precum și publicațiunile care vor să facă schimb cu revista noastră, vor fi trimise Redacției, Str. Dragoș Vodă Nr. 9, Constanța, pe numele d-ului Ion Lolu. Manuscrisele nepublicate nu se înapolază.

PONTICE

APARE LUNAR

CUPRINSUL:

Radu Gyr	Poem despre moartea măicuțelor noastre
Em. Bucuța	Colaborări culturale
Al. Gherghel	Visul
Gr. Florescu	Capidava
Ion Piliat	Zori de primăvară
Aurel Dumitrescu	Ingemănare
	Elegie pentru o fată moartă
Al. T. Stamatiad	Eșarfe de mătase (Traduceri din poezia japoneză
Pamfil C. Georgian.	Un călător Francez la Marea Neagră în anul 1802
Valerian Petrescu	Balcic
Ioan Micu	Dobrogea și activitatea arheologică în ultimul deceniu
Ion Lolu	Răsboi, cafea cu lapte, dragoste...
Zaharia Popovici	Considerațiuni asupra echilibrului dintre producție și distrugere în natură
Carp Sandu	Școala română din Dobrogea nouă în lumina documentelor, înainte de 1877
Nic. Untărescu	Scrisoare

CRONICA:

Valerian Petrescu: Sonetele lui G. A. Cuza

NOTE:

D. Stoicescu: Anul 1840, de Gr. Alexandrescu. — **I. Micu:** Note despre Dobrogea într'o rev. armeană; Dobrogea românească, de Elsa și Dimitriu Serea.